

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАКТИЧНОЇ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА АРТ
МЕНЕДЖМЕНТУ
КАФЕДРА АРТМЕНЕДЖМЕНТУ ТА ІВЕНТ ТЕХНОЛОГІЙ**

На правах рукопису

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістр
на тему:

**Особливості організації та провідні напрями діяльності закладів
культури клубного типу в умовах воєнного стану (на матеріалах
Вінницької області, 2022-2024рр.)**

Виконала: студентка ІІ курсу магістратури,
групи МКД-11-23

спеціальності: 028 Менеджмент
соціокультурної діяльності

Стаховська Марія Сергіївна

Науковий керівник: кандидат
історичних наук, доцентка

Святненко Анна Василівна

Рецензент: в. о. завідувача кафедри
менеджменту, публічного управління та
адміністрування, кандидат економічних
наук, доцент

Семенчук Тетяна Борисівна

Допущено до захисту:
протокол засідання кафедри
№ 4 від 20 листопада 2024 р.
в.о. завідувача кафедри артменеджменту
та івент технологій
_____ Вікторія ДОБРОВОЛЬСЬКА

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Стаховська М. С. Особливості організації та провідні напрями діяльності закладів культури клубного типу в умовах воєнного стану (на матеріалах Вінницької області, 2022-2024рр.) - Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Об'єкт дослідження: управління інфраструктурою закладів культури України.

Предмет дослідження: особливості організаційно-управлінського механізму та провідні напрями діяльності клубних закладів культури в умовах повномасштабної війни (на прикладі Вінницької області).

Мета дослідження – розкриття організаційно-правових та управлінських засад функціонування, змісту провідних напрямів діяльності клубних закладів як типу масових закладів культури в Україні в умовах воєнного часу 2022-2024 рр. (на матеріалах Вінницької області).

У роботі з'ясовано стан наукової розробки проблеми; здійснено семантико-етимологічний аналіз поняття «клуб»; проаналізовано нормативно-правові засади функціонування закладів культури клубного типу; визначено систему органів управління, проаналізовано функціональні можливості регулювання на державному і регіональному рівнях діяльності клубними закладами; з'ясовано рівень активності клубних закладів в організації і проведенні заходів національно-патріотичного характеру; охарактеризовано діяльність клубних закладів регіону в контексті художньо-естетичного виховання населення; досліджено благодійну діяльність клубі Вінницької області в період війни.

Ключові слова: клубні заклади культури, організація та напрямки діяльності, Вінниччина, воєнний стан

Stakhovska Mariia. Features of organization and chief activities of club-type cultural institutions under martial law (based on data from Vinnytsia Oblast in 2022-2024) - Qualification work on manuscript rights.

Object of research: infrastructure management of cultural institutions of Ukraine.

Subject of research: peculiarities of the organizational and management mechanism and the leading directions of activity of cultural club institutions in the conditions of a full-scale war (on the example of the Vinnytsia region).

The purpose of the study: disclosure of the organizational, legal and management principles of functioning, the content of the leading areas of activity of club institutions as a type of mass cultural institutions in Ukraine in the conditions of wartime 2022-2024 (based on the materials of the Vinnytsia region).

The paper clarifies the state of scientific development of the problem; a semantic and etymological analysis of the concept of "club" was carried out; the regulatory and legal principles of the functioning of club-type cultural institutions were analyzed; the system of management bodies was defined, the functional possibilities of regulation at the state and regional levels of the activities of club institutions were analyzed; the level of activity of club institutions in the organization and holding of events of a national and patriotic nature was clarified; the activity of club institutions of the region in the context of artistic and aesthetic education of the population is characterized; the charitable activities of the club of the Vinnytsia region during the war were investigated.

Key words: cultural club institutions, organization and areas of activity, Vinnytsia region, martial law

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КЛУБНИХ ЗАКЛАДІВ В УКРАЇНІ	
1.1. Стан наукової розробки теми	9
1.2. Поняття «клуб» у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях	14
Висновки до розділу 1	19
РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ КЛУБНОГО ТИПУ В УКРАЇНІ	
2.1. Сучасні нормативно-правові засади функціонування клубних закладів культури	21
2.2. Система центральних і територіальних органів управління та провадження клубної діяльності	32
2.3. Сучасний стан закладів культури на Вінниччині	40
Висновки до розділу 2.	52
РОЗДІЛ III. ПРОВІДНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ КЛУБНИХ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ ВІННИЧЧИНИ В УМОВАХ ВОЄНОГО СТАНУ	
3.1. Національно-патріотичне виховання як пріоритетний напрям діяльності сучасних клубних закладів сфери культури Вінницького регіону	54
3.2. Клубні заклади як центри художнього та естетичного виховання населення	67
3.3. Благодійна діяльність закладів культури клубного типу Вінниччини в умовах воєнного стану.....	81
Висновки до розділу 3.	89
ВИСНОВКИ	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	101

ВСТУП

Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю всебічного аналізу трансформацій, які зазнають культурні заклади в умовах збройних конфліктів, надзвичайних ситуацій, а тем паче війни. Військовий стан призводить до значних змін в суспільно-політичній структурі, що вимагає від всіх інституцій, в тому числі закладів культури, швидкої адаптації і перегляду своїх функцій і задач. В таких умовах клуби культури стають не тільки сховищами і провідниками культурної спадщини, але і важливими інструментами соціальної інтеграції, моральної підтримки і формування громадянської самосвідомості.

Клуби культури, що діють в умовах воєнного стану, стикаються з необхідністю оперативного перегляду своєї діяльності, враховуючи збільшення потреби суспільства в патріотичному вихованні, психологічній підтримці і збереженні соціальної єдності. Організація заходів в таких умовах потребує врахування багатьох чинників, в тому числі заходів безпеки, управління обмеженими ресурсами, а також адаптацію програмної діяльності до потреб різних верств населення, особливо тих, хто опинився в більш уразливому становищі. Важливо наголосити, що в умовах війни культурні заклади виконують функції інформаційної протидії, тим сприяють формуванню стійкого світогляду і критичного ставлення до дезінформації.

Окрім того, в умовах військового стану відбувається посилення ролі культури як чинника національної ідентичності та єдності, що вимагає від клубних закладів акцентувати увагу на проведенні заходів, що сприяють укріпленню патріотичних почуттів і національної самосвідомості. Це вимагає як збереження і популяризацію традиційних форм культури, так і створення нових, адаптованих до сучасних реалій. Важливо також дослідити механізми взаємодії клубів з іншими суспільними інститутами, як органи місцевого самоврядування, недержавними організаціями і волонтерським рухом, що дозволяє значно розширити їх вплив і підвищити ефективність в умовах кризи.

Отже, дослідження окресленої теми не тільки відповідає на виклики сьогодення, а й може сприяти розвитку теорії та практики управління культурними закладами в умовах воєнних конфліктів, що в свою чергу сприятиме підтримці стабільності і стійкості суспільства в цілому.

Мета магістерського дослідження – розкриття організаційно-правових та управлінських засад функціонування, змісту провідних напрямів діяльності клубних закладів як типу масових закладів культури в Україні в умовах воєнного часу 2022-2024 рр. (на матеріалах Вінницької області).

Досягнення окресленої мети передбачає розв'язання наступних завдань:

- охарактеризувати стан наукової розробки проблеми;
- здійснити семантико-етимологічний аналіз поняття «клуб»;
- проаналізувати нормативно-правові засади функціонування закладів культури клубного типу;
- визначити систему органів управління, проаналізувати функціональні можливості регулювання на державному і регіональному рівнях діяльності клубними закладами;
- дослідити стан розвитку закладів культури Вінницької області в період великої війни;
- з'ясувати рівень активності клубних закладів в організації і проведенні заходів національно-патріотичного характеру як пріоритетного напрямку діяльності в період воєнного стану;
- охарактеризувати діяльність клубних закладів регіону в контексті художньо-естетичного виховання населення;
- дослідити благодійну діяльність клубів Вінницької області в період війни.

Об'єкт дослідження: управління інфраструктурою закладів культури України.

Предмет дослідження: особливості організаційно-управлінського механізму та провідні напрями діяльності клубних закладів культури в умовах повномасштабної війни (на прикладі Вінницької області).

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що уперше:

- зроблено спробу комплексно дослідити функціонування клубних закладів в умовах воєнного стану на прикладі Вінницької області;
- з'ясовано діяльність клубів досліджуваного регіону в контексті організації, проведенні й участі заходів національно-патріотичного спрямування в умовах війни;
- з'ясовано особливості та напрями діяльності клубних закладів як художньо-естетичних центрів регіону;
- проаналізовано стан та напрями благодійної діяльності клубних закладів області в окреслений період.

Набуло подальшого розвитку: вивчення нормативно-правової бази, що регламентує функціонування закладів культури клубного типу; - відповідно до сучасних реалій соціально-культурної сфери уточнено сутність поняття «клуб».

Практичне значення одержаних результатів

Матеріали магістерської роботи можуть бути використані для подальшого дослідження різних аспектів діяльності клубних закладів культури як Вінниччини, та й України; при підготовці наукових, навчально-методичних та інформаційних матеріалів, нормативних і спеціальних курсів з «Менеджменту соціокультурної діяльності», «Трансформаційні процеси в соціокультурних практиках», «Культурні практики як інструмент протидії гібридним загрозам у реальному та віртуальному середовищі», «Соціокультурні інститути», «Національного культурного продукту» тощо; при складанні регіональних програм розвитку соціокультурного сектору.

Апробація результатів дослідження. Окремі аспекти дослідження пройшли апробацію на III Міжнародній науковій конференції «Розвиток наук в умовах нової реальності: проблеми та перспективи» (м. Ужгород, 4 жовтня 2024р.).

<https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/04.10.2024/17>

Структура роботи. Магістерське дослідження складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків та списку використаних джерел (усього 103 посилань). Загальний обсяг роботи 111 сторінок, основний текст – 100 сторінок.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КЛУБНИХ ЗАКЛАДІВ В УКРАЇНІ

1.1. *Стан наукової розробки теми*

Заклади культури клубного типу, їхня багатогранна діяльність постійно перебували в центрі уваги дослідників. Функціонування клубних закладів проаналізовано в багатьох наукових працях, різних за своїми концепціями та методологічними підходами, які представляють різні наукові галузі – культурологію, філософія, педагогіку, мистецтвознавство, історію тощо.

Дослідження питань ефективного функціонування клубних закладів в контексті реформаційних змін в культурі України присвячена наукова розвідка О. Копієвської. Вивчивши різні моделі трансформації, як то економічну, інформаційну, трансформації в мистецтві тощо, авторка переконує, що заклади культури є: «одними з головних соціокультурних інститутів зі створення культурних благ і для ефективного забезпечення їх культуротворчої місії необхідно здійснити ряд важливих трансформаційних процесів, а саме:...забезпечення дієвих соціально-економічних, правових умов для ефективної діяльності закладів культури; сприяння формуванню сучасної інфраструктури вітчизняних закладів культури; розробка та реалізація цільових державних програм для ефективного використання закладів культури; підвищення фахової кваліфікації працівників закладів культури; коригування системи оподаткування діяльності соціокультурних інститутів з урахуванням сезонності послуг, які надаються ними; розроблення принципово нової концепції – моделі закладів культури, програми їх діяльності, відповідно до сучасних вимог їх функціональної діяльності та соціальної сутності; визначення принципів фінансування закладів культури на основі поєднання державного і приватних джерел; посилення добродійного ринку для здійснення програм, які реалізуються через заклади культури; координація зусиль державних, комерційних, громадських структур для спільного розв'язання проблем у галузі культури на всіх її рівнях» [41, 260].

Вивчення питання застосування організаційно-управлінських технологій в менеджменті соціокультурної сфери зробили не безпідставним твердження О. Тадля, що в основі управлінської діяльності лежить системний підхід, який науковець представляє у вигляді такого ланцюжка: мета – ресурси – план – рішення – реалізація. «Системний підхід передбачає управління процесом, що включає: стратегічне планування; формування мети за ступенем пріоритету; функціональне структурування команди за змістом діяльності; встановлення виробничих взаємовідносин; регулювання, оперативність і координація діяльності; система інформаційного забезпечення; аналіз діяльності; створення психологічного клімату; мотивація персоналу і учасників; стимулювання та підвищення кваліфікації, творча креативність, упровадження технологій» [93, 157].

Теоретичним та практичним аспектам менеджменту різних івент-технологій в діяльності клубних закладів присвячене дослідження Свирид І.Є. [91]. Дослідниця виокремлює і характеризує дієві форми діяльності, як концерти, масові свята, розважальні шоу, фестивалі та конкурси. Аналіз сучасних проблем діяльності закладів культури дозволив запропонувати наступні варіанти їх вирішення: «підтримувати престиж їхньої діяльності, формувати сприятливий імідж клубів як соціокультурних інститутів, підвищувати статус соціально-культурної діяльності в системі цінностей українців, організовуючи різноманітні за формою та змістом соціокультурні програми, брати участь у різних проєктах, залучати грантові кошти, налагоджувати зв'язки між закладами культури та вузами, що готують спеціалістів для закладів культури, впроваджувати позитивний досвід управління клубними закладами, формувати сучасну систему підвищення кваліфікації працівників культури, підвищувати якість клубних послуг та залучати в соціокультурну сферу недержавні джерела фінансування, організовувати майстер-класи, семінари, конференції, фестивалі, конкурси тощо» [90].

Окремі аспекти діяльності клубних закладів знайшли відображення в низці наукових досліджень. Наприклад, Н.М. Цимбалюк в монографії вивчала питання інституціональної модернізації культурно-дозвілдової сфери країни, насамперед закладів клубного типу [97], Н.Б. Бабенко аналізувала організацію сімейного дозвілля в сільських клубних закладах, обґрунтувала особливості такого дозвілля, запропонувала методикку організації сімейного дозвілля [2]. Питанням матеріально-технічної, методичної, організаційної бази клубів присвячені розвідки Л. О. Поліщук. Дослідниця акцент робила на висвітленні особливості організації клубного дозвілля. Вона зазначала: «Сучасна дозвіллова діяльність, незважаючи на її не обов'язковий характер, потребує чіткої, цілеспрямованої організації соціально-культурними інститутами. Значний і поки що недостатньо реалізований потенціал в організації дозвілля різних категорій населення мають клуби, особливість яких полягає у неформалізованій, спокійній атмосфері, а також можливостях одночасно задовольняти потреби у саморозвиткові та розвагах, відпочинкові й навчанні, творчості та спілкуванні, спорті й рекреації» [51]. Л. Карпова спрямувала свій науковий інтерес на вивчення культурно-просвітницького напрямку діяльності клубних закладів [38].

Дослідники С. Виткалов та В. Виткалов звертають увагу на важливість поширення регіональних культурних практик, вважають, що вона є сферою: «...на якій тримається художня діяльність країни, адже саме регіони є носіями численних культурних ініціатив, зберігають безліч яскравих артефактів, там зароджується чимало нових форм культурної діяльності. Саме в регіонах концентрується безліч осіб, що своєю творчою діяльністю принесли славу Україні. Отже, регіональний блок матеріалів є традиційно об'ємним, підтверджуючи актуальність ролі регіонів не лише у сьогоденні, але й в історичній ретроспективі» [8; 9].

Проблемам розвитку регіональної культури країни присвячено чимало монографій та дисертаційних робіт. Наприклад роботи М. Антошко, [1], І.М. Батирєва. [3] тощо. Проте, в цих дослідженнях сучасний стан культури та

мистецтва окреслено схематично, увага сконцентрована на подіях минулого століття. Комплексне вивчення динаміки культурних процесів та аналіз соціокультурної ситуації Вінниччини в незалежній Україні, присвячене дослідження Ю. О. Москвічової [45]. Авторка фіксує зміни в культурній державній політиці досліджує виникнення та розвиток недержавних культурних установ, творчих об'єднань, організацій та колективів, вивчає трансформаційні зміни мережі традиційних культурних закладів.

Клубні заклади як важливий чинник становлення та розвитку культури регіонів країни вивчає С.М. Садовенко, аналізує їх роль, функціональні можливості та форми діяльності. Авторка підкреслює, що тогочасна ситуація (станом на 2015 рік) потребує нових умов функціонального призначення клубного закладу і змістовності його діяльності в духовному житті суспільства. Наголошується, що особливої уваги з боку держави, органів місцевого самоврядування і всього суспільства потрібна для розвитку культури в сільській місцевості, а це означає підтримка, насамперед фінансова сільських закладів культури. Констатується, що попри деякі успіхи, творчі досягнення та різні нароби в діяльності клубних закладів, в індустрії дозвіллевого простору потрібні кардинальні зміни [79].

Дослідженням діяльності сучасних клубних закладів Поділля, в тому числі і Волинської області присвячено низку публікацій Жалюк О.П. Певна увага приділяється аналізу стану організаційно-методичної діяльності в системі клубів Хмельницької і Вінницької областей. Автором з'ясовано мережу закладів, що забезпечують організаційно-методичну діяльність клубних закладів, проаналізовано вплив такого виду діяльності на ефективність роботи клубного закладу загалом. В статті зазначалося, що організаційно-методичні центри виконують функції творчих лабораторій з організації культурно-дозвіллевих заходів, практичного запровадження інноваційних форм роботи, здійснюють аналітичну роботу щодо розвитку культурно-творчої діяльності, майстерності дітей і молоді, а також організація та проведення навчання та підвищення кваліфікації кадрів галузі культури

[23]. В дослідженні «Культуротворча діяльність клубних закладів Поділля: стан, тенденції, перспективи» авторка розкриває особливості і постсоціалістичні тенденції діяльності клубів регіону в умовах державної незалежності; аналізує стан і проблеми функціонування закладів культури, розвитку проєктів і художньої творчості, наголошує на невідповідності змістовного наповнення діяльності клубів культурним запитам та інтересам місцевого населення. Автор наголошує на незадовільному стані матеріально-технічного, фінансового і кадрового забезпечення мережі клубів Поділля. Пропонуються шляхи виправлення негативного стану справ: створення умов і заохочення для функціонування приватних клубних закладів; розширення джерел фінансування культурної сфери, заохочення до благодійної і меценатської діяльності; наповнення культурно-дозвіллевої роботи затребуваними напрямками: пропагування здорового способу життя, патріотичного виховання тощо; стимулювання активних і креативних співробітників клубних закладів [22]. Дослідник на прикладі Вінниччини розглядає діяльність клубів по відродженню, збереженню і поширенню українського національно-культурного спадку на сучасному етапі. Сформовані пропозиції щодо удосконаленню форм і методів організаційно-методичної і культуротворчої діяльності і механізмів ресурсного забезпечення розвитку процесів націогенезиса в закладах культури, а саме: створення належних умов для відродження, збереження і поширення української традиційної культури, і відповідно, для всебічного виховання дітей та підлітків, залучення до участі різних заходів клубів якомога більшої кількості населення всіх вікових груп; популяризація, підтримка й удосконалення діяльності сучасних молодіжних художніх формувань, майстрів народної творчості, які вивчають та відроджують традиційну українську культуру і розвивають її в сучасних варіантах; організація постійно діючих фольклорно-етнографічних експедицій для збору і поширенню знання з етнології та фольклору регіону; збільшення кількості фахівців з різних видів української традиційної культури в місцевих освітніх закладах культури [24]. Дослідник

присвятив свою увагу аналізу комерційно-творчої діяльності клубних закладів Вінницької та Хмельницької областей. Він, зокрема зазначав, що попри залучення коштів в спосіб оренди майна, надання платних послуг (відповідно до офіційно затвердженого переліку таких послуг), надходжень від благодійників, цього недостатньо для повноцінної й якісної роботи клубних закладів. Хоча дослідження зроблено дванадцять років тому, виявлені проблеми і рекомендації щодо їх подолання є актуальними і сьогодні [25].

Питання функціонування закладів культури і клубів в тому числі на Поділлі обговорювались на наукових і краєзнавчих конференціях, зокрема: «Культурна політика в контексті етнокультурного різноманіття України» (вересень, м. Київ, 2010р.), «Традиційна культура українського народу в ХХІст.: стан та перспективи розвитку» (жовтень, м. Київ 2017 р.), «Народна культура Поділля в контексті національного виховання (жовтень, 2013, м. Вінниця), «У пошуку нових сенсів полікультурного світу: повоєнний діалог культур»» (травень 2024, м. Київ) тощо. Вагомим джерелом інформації для написання дослідження став культурно-просвітницький альманах «Світлиця». В ньому висвітлюється мистецька та культурно-освітня діяльність сільських, районних клубних закладів і творчих колективів Вінниччини. Альманах, заснований Вінницьким обласним центром народної творчості в далекому 2003 році, продовжував фіксувати діяльність закладів культури регіону 2022, 2023 , 2024 роках.

1.2. Поняття «клуб» у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях

Дослідження організації та провідних напрямів діяльності клубних закладів доцільно розпочати із семантико-етимологічного аналізу поняття «клуб». Попри те, що клубні заклади мають тривалу історію, вони завжди викликали науковий інтерес серед дослідників, однозначного визначення поняття «клуб» так і не було дано.

Відомо, що клубами називають: сучасні клубні заклади культури, заклади клубного типу часів радянського союзу, нічні клуби, спортивні,

молодіжні клуби, казино, соціально-культурні комплекси, центри дозвілля та розваг, соціально-культурні комплекси. Таку ж назву мають добровільні об'єднання: клуби за інтересами, мистецькі організації, любительські клуби, центри народної творчості, гуртки, хаби тощо. Така різноманітність закладів під одною назвою потребує категоріально-понятійного уточнення.

В етимологічному словнику української мови зазначено, що слово «клуб» запозичено з англійської мови «clubbe» і означало палиця, товариство. «Значення товариство виникло через переносне вживання слова «палиця», бо за англійським звичаєм палиця, обношувана по домах бажаючих гостей, була знаком їх запрошення» [20, 466]. Слово «клуб» перекладається як «складчина, доля», яку вносить член зібрання, товариства. З часом клубом почали називати саме зібрання.

В Оксфордському англійському словнику поняття «клуб» використовують в значенні «асоціація» чи «об'єднання». В цих значеннях клуб розглядається в декількох варіантах: комбінація внесків для зібрання загальної суми; поєднання, накопичення; зібрання для спілкування, витрати які сплачують всі учасники; об'єднання, які існували в давнину; певне коло людей, об'єднаних політичними інтересами; асоціація людей зі схожими інтересами, які зустрічаються в певному приміщенні; об'єднання, створене для спільної діяльності людей, задля досягнення певної мети; назва окремих політичних організацій, які відігравали роль у соціально-політичному житті. Від слова «клуб» в англійській мові утворено іменники, прикметники, дієслова, аналоги яким в українській мові з'явилися недавно. Так, clubman означає «клубмен», cluber - «член клубу», clubbist означає активний член клубу; clubster – особа, що часто відвідує клуби. Прикметники «clubbable», «clubby», перекладаються як той, який має необхідні данні, щоб бути членом клубу [103].

На думку авторів словника, клуби це об'єднання на зразок давньоримських колегій, яacobінських клубів, чи різновиди закладів, які

сьогодні мають назву: ініціативні клуби, клуби за інтересами, аматорські об'єднання, клуби політичних партій, клубні заклади.

В американській енциклопедії знаходимо таке визначення клубу: зібрання людей, які мають спільні інтереси і які зустрічаються для спільної роботи чи розваг. Кожне таке зібрання має певну мету. В залежно від неї клуби поділяються на професійні і соціальні. В перших, особи збираються для задоволення спільних інтересів, в соціальних – для релаксації і відпочинку [102]. Отже, в англійській мові термін клуб означає спільність інтересів членів асоціації, спільність мети, а також закритості клубів, недоступності їх для широкого загалу. До загальних ознак клубу належить: набір правил функціонування закладу; інституалізація, систематичність діяльності, динамічність розвитку.

У великому енциклопедичному словнику Ларуса, зазначено, що французьке слово «club» бере початок від англійського і означає: гуртки, об'єднання в яких збираються для розваг, спілкування, читання тощо; асоціація, члени якої обговорюють питання політичного та економічного характеру; організації, асоціація, об'єднання, в якому обговорюються економічні та політичні питання; об'єднання, гуртки, в яких збираються для спілкування, читання, розваг, спорту тощо; гуртки, членство в яких обмежується місцем проживання, походженням тощо [100]. В словнику-енциклопедії пропонується вживати слово як політичні, культурні чи спортивні зібрання для гри, дискусії чи читання. Пропонується ще одне значення слова: певний інструмент (спеціальна палиця) для гри в гольф [99].

Німецькі довідники розглядають клуб як закрите об'єднання, створене певними групами людей для заняття спільною справою, як то: заняттям спортом, політикою, наукою, літературою тощо. В примітках йдеться, що клуби виникли і стали центром світського життя в Англії в XVI ст. [101]

Визначення поняття «клуб» у німецькій і французькій мовах подібне до англійської, що можна пояснити його англійським походженням. До характерних ознак клубу французькі дослідники додають: спільність завдань

організації, добровільність участі людини в діяльності зібрання; спільність цінностей; сукупність правил і процедур для функціонування організації; самостійність у визначенні форм та видів діяльності організації.

Зарубіжні довідники дають інформацію щодо природи клубів та певних форм їх діяльності, що сприяє розумінню соціокультурної сутності клубу.

Клуб сьогодні розглядається переважно як багатофункціональна соціокультурна і дозвіллева установа, головною функцією якої є забезпечення потреби населення у змістовному дозвіллі, також сприяння творчій реалізації особистості і самоосвіті. Це поняття охоплюють палаци та будинки культури, дозвіллеві центри, клуби-музеї, центри народної творчості, клубні об'єднання, клуби-бібліотеки, спортивно-розважальні комплекси, сімейні клуби тощо.

Український тлумачний словник дає наступне визначення поняття «клуб»: «громадська організація, що об'єднує людей певного кола, професій для спільного відпочинку, розваг, занять спортом тощо» [5, 546].

Грунтовне і доволі об'ємне визначення знаходимо в словнику з культурології: «клуб - масовий культурно-просвітній заклад для проведення дозвілля, культурних заходів і спілкування; історично відомі громадські організації різного соціального наповнення, об'єднані соціально-культурними інтересами - художніми, інженерними, спортивними, військовими, політичними та ін.; молодіжні об'єднання у вигляді окремих «гуртків» і «семінарів», які працюють відповідно до тематичних інтересів (філософських, історичних, політичних тощо) [19].

Аналіз українських енциклопедій, наукових розвідок, словників свідчить, що саме поняття «клуб» переважно залишається поза увагою, натомість акцент робиться на похідних від цього слова. Так, «Український педагогічний словник» розглядає самі клубні заклади, клуби дитячі, клуби шкільні, клуби студентські, визначення ж поняття «клуб» відсутнє. Шкільні клуби характеризуються як найбільш ефективна форма організації дозвілля школярів, спрямована на всебічний їх розвиток. Позитивною ознакою клубів, на відміну від гуртків є їх здатність виявляти і розвивати здібності учнів.

Дитячі клуби – позашкільні самодіяльні установи, які створюють за місцем проживання для організації дозвілля дітей. Студентський клуб – це громадське об’єднання, до якого входить один чи декілька вищих навчальних закладів. Його метою є організація культурного дозвілля студентів задля розвитку творчих здібностей, розширення світогляду тощо. До клубу входить декілька секцій чи гуртків: музичний, спортивний, туристичний тощо. Словник трактує клубні заклади як культурно-освітні установи, які спрямовують свою діяльність на організацію дозвілля, сприяють розвитку творчих здібностей і піднесенню культурного рівня їх учасників. До клубних закладів належать сільські, районні, міські клуби, клуби вищих та середніх навчальних закладів, державних установ, підприємств, творчих, наукових об’єднань тощо [15].

Розглянемо клубні концепції, викладені у працях вітчизняних науковців. Українські вчені, М. Ключко, Н. Цимбалюк дотримуються думки, що клуб це унікальний соціальний інститут, який має можливість поєднувати протилежні тенденції соціального життя - колективну й індивідуальні; соціально-групову і особистісну [98].

Дослідниця І. Петрова розглядає клуб як громадські організації, які об’єднують певні групи осіб з метою комунікації, спілкування, пов’язаною з науковими, спортивними, політичними, художніми професійними, будь якими іншими інтересами, і для спільного відпочинку, розваг у позаробочий час [49].

Більшість науковців схиляється до думки, що клуб це універсальний комплексний центр дозвіллевої діяльності, метою якого є самовиховання і виховання, що базується на самодіяльності, ініціативі, прояві здібностей всіх його членів. Завданнями клубної роботи визначаються: організація дозвілля осіб, застосування широкого спектру засобів і форм культурно-дозвіллевої діяльності задля максимального забезпечення запитів її учасників.

Дослідниця Л. Поліщук вважає, що клуб доцільно розглядати як: «багатофункціональну дозвіллеву, культурно-просвітницьку організацію чи установу, головним завданням якої є забезпечення потреб населення в змістовному дозвіллі, сприяння самоосвіті та творчій реалізації особистості»

[50]. Авторка переконана, що більш доречно використовувати термін «заклад клубного типу», бо за своїм змістом він ширше ніж «клуб». Він включає в себе центри народної творчості, палаці культури, дозвіллеві центри тощо.

Визначення клубних закладів дає Міністерство культури та інформаційної політики. Так, в Примірному положенні про клубний заклад записано: «Клубний заклад - заклад культури, який забезпечує умови для заняття непрофесійною творчою діяльністю, розвитку, популяризації та збереження традиційної культури, задоволення культурних потреб громадян» [56]. В документі зафіксовано, що до клубних закладів зараховуються: клуб, будинок культури, палац, народний дім; центр: народної культури, традиційної культури, культури та дозвілля; будинок: фольклору, мистецтв, народної творчості, культури. Клубні заклади поділяються на: державні, обласні, міські, базові в об'єднаних територіальних громадах, районні, сільські (селищні). Завданнями клубних закладів визначено: «створення умов для реалізації творчих ініціатив та самовираження громадян, духовного розвитку, національно-патріотичного виховання дітей та молоді; розвиток аматорського мистецтва; культурно-просвітницька діяльність; підтримка і збереження традиційної культури та нематеріальної культурної спадщини сільських громад; впровадження нових форм організації дозвілля відповідно до потреб населення» [56]. Варто зазначити, що це Положення не набуло статусу офіційного, документ не був затверджений через початок повномасштабної війни, але запропоноване визначення поняття, завдання і функції, на нашу думку, є об'ємними і прийнятними.

Висновки до Розділу 1.

На основі теоретичного аналізу наукової літератури зроблено спробу уточнити поняття «клуб», «клубний заклад». Клуб переважно розглядається як об'єднання, товариство, добровільна, організаційно оформлена організація, зібрання, асоціація. Характерними ознаками клубу визначено: співробітництво, задоволення спільних інтересів, реалізація конкретної мети, як то: спортивної, дозвіллевої, туристичної тощо; організація дозвілля та

розваг, спілкування в товаристві однодумців. Науковці акцентують увагу на ексклюзивності, закритості клубного членства. До клубних закладів зараховують сільські, районі, міські клуби, клуби навчальних закладів, державних установ творчих об'єднань тощо. В сучасній соціокультурній практиці межі застосування цього поняття значно розширилися: нові комунікативні, символічні чи реальні, очні та заочні об'єднання називають клубами.

В дослідженні клубний заклад розглядається як багатофункціональне соціально-культурне об'єднання, завданнями якого є: створення умов для реалізації творчих ініціатив та самовираження громадян, духовного розвитку, національно-патріотичного виховання дітей та молоді; розвиток аматорського мистецтва; культурно-просвітницька діяльність; підтримка і збереження традиційної культури та нематеріальної культурної спадщини сільських громад; впровадження нових форм організації дозвілля відповідно до потреб населення.

РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ КЛУБНОГО ТИПУ В УКРАЇНІ

2.1. Сучасні нормативно-правові засади функціонування клубних закладів культури

Функціонування будь-якого закладу культури, в тому числі клубів, успішність їх діяльності залежить, насамперед, від якісної нормативно-правової бази. В контексті досліджуваної теми, вивчення цього питання є обґрунтованим і закономірним.

Робота закладів культури клубного типу регулюється низкою законодавчих і підзаконних актів: Конституцією України, Законами України, указами Президента України, підзаконними актами і нормативними документами Міністерства культури та інформаційної політики України, державними та місцевими програмами підтримки культури тощо.

Конституція України, як основний закон держави, містить базові принципи, що стосуються прав і свобод громадян, включаючи їхні права на культурний розвиток й участь в культурному житті. Хоча Конституція не містить конкретних положень, присвячених виключно діяльності і функціонуванню закладів культури клубного типу, в ній закріплені важливі загальні положення, які становлять правову основу для культурної діяльності в країні. Зупинимося більш детально на ключових статтях Конституції, які мають відношення до діяльності закладів культури. Так, ст. 11 йдеться про розвиток української культури і підтримці культурного різноманіття, а саме, що держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також культурного розвитку корінних народів і національних меншин, що проживають в країні. Право на культурну спадщину й участь в культурному житті закріплено в статті 54. Громадянам гарантується свобода творчості, охорона інтелектуальної власності, авторських прав, а також матеріальних і моральних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Стаття 32 Конституції гарантує право на недоторканість приватного та сімейного життя. Зокрема,

зазначається, що ніхто не має права втручатися в особисте життя особи. Це положення має непряме відношення до культурних закладів в контексті захисту особистих даних і приватного життя відвідувачів й учасників культурних заходів. Право на свободу об'єднання задля здійснення захисту своїх прав і свобод і задоволення в тому числі і культурних інтересів зафіксовано в статті 36. Статті 140-146 визначають основи місцевого самоврядування в сфері культури. Органи місцевого самоврядування мають право створювати і підтримувати заклади культури, організовувати культурні заходи і забезпечувати доступність до культурних послуг населення [39].

Основні положення Закону України «Про культуру» щодо закладів культури клубного типу включають правові основи, напрямки, принципи і механізми реалізації діяльності цих установ. Розглянемо ключові аспекти цього закону, що стосуються досліджуваних закладів. В статті 1 надається визначення певних термінів. Так, культурна установа – це заклад створений для здійснення культурної діяльності, надання культурних послуг і задоволення культурних потреб населення. В частині 4 статті 1 дано визначення культурній діяльності: «це творча,... бібліотечна,... інформаційна, культурно-дозвіллева та розважальна діяльність, спрямована на створення, тиражування, розповсюдження, демонстрування, популяризацію, збереження і використання культурних благ та культурних цінностей» [71]. З огляду на те, що клубні заклади надають населенню культурні блага, законодавство дає наступні визначення цього поняття: «культурні блага – товари та послуги, що виробляються в процесі провадження діяльності у сфері культури для задоволення культурних потреб громадян (книги, художні альбоми, аудіовізуальні твори та їх демонстрування, аудіопродукція (музичні звукозаписи), твори та документи на новітніх носіях інформації, вироби художніх промислів, театральні та циркові вистави, концерти, культурно-освітні послуги тощо» [71]. Офіційне визначення дефініції «культурні послуги» зафіксовані в змінах до Закону «Про культуру» – «це культурна діяльність, що здійснює фізична або/та юридична особа з метою задоволення

культурних потреб людини, що мають певну вартість і споживаються під час надання цих послуг. В цьому Законі дано визначення і поняттю базового набору культурних послуг: «перелік, зміст та обсяг культурних послуг, які обов'язково мають надаватися жителям територіальної громади для забезпечення доступу до читання та інформації, музейних предметів, кінофільмів, можливостей для творчого самовираження, мистецької освіти» [59]. Законодавчого визначення отримало поняття «центр культурних послуг», що також є позитивним моментом в справі модернізації правової бази культурної сфери.

Основними принципами державної політики в сфері культури законодавчо визначаються: доступність культурних благ, тобто держава гарантує рівні права і можливості для доступу до культурних цінностей і культурних послуг, а також підтримує різноманіття культурних проявів і сприяє розвитку такого різноманіття. В законі виписані і повноваження державної влади і місцевого самоврядування, а саме, що вони керують сферою культури і підтримують культурні заклади, в тому числі клубного типу, забезпечують їх фінансування і матеріально-технічне забезпечення. Також органи влади сприяють культурним ініціативам, включаючи грантову підтримку і фінансування культурних проєктів. В даному законі окреслено і види культурної діяльності, зокрема культурно-масової роботи: організація і проведення культурних заходів, фестивалів, конкурсів, виставок, концертів та інших заходів, спрямованих на задоволення культурних потреб населення, а також творчої діяльності: здійснення різних видів художньої творчості і самодіяльності. Стимулювання культурної діяльності, в тому числі і клубів, має надання пільг, субсидій і грантів для підтримки культурних ініціатив і проєктів. На законодавчому рівні задекларована підтримка самодіяльних колективів, студій і кружків, надається можливість для творчого розвитку і реалізації проєктів. В статті 16 закону зазначається, що органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування за для збереження культурних цінностей, спадщини, благ забезпечують функціонування і розвиток мережі

клубів. На названі органи влади покладається обов'язок (стаття 18) формувати базову мережу закладів культури, в тому числі клубних закладів, сприяти створенню недержавних клубних закладів «з метою задоволення потреб громадян у мистецькому аматорстві, створення умов для їх дозвілля» [71]. Отже, Закон України «Про культуру» встановлює правові основи для діяльності культурних закладів клубного типу, забезпечує підтримку і розвиток культурно-масової роботи. Він гарантує доступність культурних послуг для населення, стимулює творчу діяльність і сприяє збереженню і розвитку культурної спадщини.

В контексті питання, що досліджується не можна обійти увагою Концепцію реформування системи забезпечення населення культурними послугами, схваленою урядом 2019. В документі обґрунтовується доцільність даної реформи, необхідність відійти від застарілих радянських підходів щодо організації та управління закладами культури, вказані принципи і мета запропонованих змін й очікувані результати. [76]. Строки реалізації Концепції розраховані до 2026 року. Основними завданнями реформування даної системи є: «затвердження мінімальних стандартів забезпечення громадян культурними послугами; реформування фінансового забезпечення системи надання культурних послуг; впровадження політики модернізації наявної інфраструктури для надання культурних послуг; створення умов для формування якісного (висококваліфікованого) кадрового забезпечення системи надання культурних послуг; розроблення системи здійснення моніторингу та оцінки якості культурних послуг» [76]. Для реалізації даної концепції на урядовому рівні розробляються і затверджуються відповідні заходи із зазначенням терміну виконання і визначенням виконавців [66].

Клубні заклади є складовою базової мережі закладів культури. Відповідною постановою Кабінету Міністрів України 2023 року відкориговано основні вимоги щодо формування базової мережі закладів культурної сфери [61]. Зміни торкнулися насамперед порядку формування

базової мережі місцевого рівня. В мирний час виконавчі органи влади різних рівнів склали перелік відповідних закладів, який затверджувався радами (п. 4). Від початку повномасштабної війни, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан запроваджено по всій території країни і введено військові адміністрації [75]. Під час дії воєнного стану, завдання формування базової мережі місцевого рівня здійснює обласна, міська воєнна адміністрація (п.5), військова адміністрація населеного пункту (п. 4) і затверджуються начальниками військових адміністрацій.

Зупинимося більш детально на документах, які регламентують діяльність клубних закладів.

Наявність широкої мережі клубів, їх вдале розташування щодо доступності їх відвідування для різних категорій громадян, а отже і можливо максимальне надання культурних послуг мала на меті урядова постанова «Про нормативи забезпечення населення клубними закладами» [73]. В примітках документу зазначалось, що в межах кожної міської, селищної, сільської ради в обов'язковому порядку має бути мінімум один клубний заклад. В населених пунктах, де кількість населення становить менше 200 осіб, культурне обслуговування жителів здійснюється базовим або найближчим клубним закладом. Якщо населений пункт, в якому проживає понад 200 осіб, розташований більш ніж 5 км. від найближчого базового клубу, то там має бути свій заклад культури. В кожному районі функціонує будинок культури з методичним відділом. В кожному обласному центрі діє обласний клубний заклад як координаційний, науково-дослідний, методичний центр [Пост КМУ 98р.]. Варто зазначити, що вказана постанова, затвердження в далекому 1998р. чинна ще і сьогодні. Водночас, уряд під головуванням Д. Шмигала 2021р. представив проект постанови «Про затвердження Державних соціальних нормативів забезпечення населення клубними закладами в Україні», який через початок повномасштабної війни так і не був затверджений. [63]. В цьому проекті постанови зазначається, що на теренах країни можуть функціонувати

клубні заклади, як: палац, центр народної творчості, будинок культури, народної творчості, ремесел, фольклору, традиційної культури, національних культур, клуб. Акцент робиться на наступному: розміщення закладу в окремому приміщенні чи будинку; повинен розташовуватися в доступному місці; надавати населенню культурні послуги не менше ніж 40 годин на тиждень; режим роботи закладу має бути гнучким і не співпадати із звичайним режимом роботи; наявність обладнання приміщення для зручності відвідування особам з інвалідністю. В проекті запропоновано нормативи забезпечення населення сільської місцевості, а також селищах міського типу та містах. Щодо сільської місцевості, то кожна територіальна громада має мати мінімум один клуб з методичним відділом. В населених пунктах, де проживає до 300 осіб, населення обслуговується найближчим клубним закладом. Клуби ж мають бути відкритими: «на 300 осіб зони обслуговування за умови, що відстань між клубними закладами не більше ніж 3 км. Та повинен мати глядацьку залу не менше ніж на 200 місць та приміщення для клубних формувань. Кожен же гірський населений пункт має мати свій клубний заклад незалежно від чисельності населення в ньому. Кожне місто має мати мінімум один клубний заклад, а в обласному центрі, містах республіканського значення дії багатофункціональний центр народної культури, який є центром «здійснення ведення традиційної культури та нематеріальної культурної спадщини відповідного регіону» [63]. В разі затвердження цих нормативів (а це стане можливим після закінчення російсько-української війни) та їх дотримання позитивно мають вплинути на доступність та якість надання культурних послуг населенню. Питання створення та функціонування клубних закладів, завдання, види та принципи діяльності, структура клубів тощо зафіксовано в спеціальному Положення, що розробляється і затверджується профільним міністерством [56]. Відповідно до документу, завданнями клубного закладу визначаються: «створення умов для реалізації творчих ініціатив та самовираження громадян, духовного розвитку, національно-патріотичного виховання дітей та молоді; розвиток аматорського

мистецтва; культурно-просвітницька діяльність; підтримка і збереження традиційної культури та нематеріальної культурної спадщини сільських громад; впровадження нових форм організації дозвілля відповідно до потреб населення; надання інформаційних та методичних послуг і консультацій культурно дозвіллевим та іншим закладам» [56]. В положенні регламентуються й основні види діяльності клубів, а саме: організація роботи клубних формувань (гуртків, студій, колективів, любительських об'єднань, народних театрів, клубів за інтересами; організація і проведення конкурсів, фестивалів, концертів, виставок, театральних-видовищних заходів та інших форм демонстрації результатів діяльності клубу; організація роботи шкіл, консультацій, курсів, творчих зустрічей, проведення тематичних вечорів, інших форм просвітницької роботи; демонстрації відео програм і кінофільмів; організація і проведення масових театралізованих свят, обрядів, народних гулянь з урахуванням місцевих традицій і свят; організація дозвіллевих заходів, розрахованих на рівні групи населення, як то молодіжні бали, дитячі культурно-розважальні програми, карнавали тощо; здійснення художньо-оформлювальних і видавничих робіт; створення кіносюжетів, музичних програм тощо.

На законодавчому рівні закріплені державні соціальні нормативи в сфері культури (розділ 2, ст. 13) і, насамперед, забезпечення населення мінімальним стандартом безоплатних культурних послуг [62]. Відповідно до вимог вказаної статті закону профільним міністерством розроблено і впроваджено стандарти надання комплексу безкоштовних послуг клубними закладами державної та комунальної форми власності [64]. Набір безкоштовних послуг може отримати громадянин країни незалежно від статі, віку, релігійних уподобань, місця проживання етнічного походження. Зафіксовані соціальні норми та нормативи для клубних закладів для надання безоплатних культурних послуг. Заклад має організувати і провести мінімум 10 культурно-масових заходів на рік; кількість гуртків, колективів художньої самодіяльності, аматорських об'єднань, студій за інтересами, які існують за рахунок бюджету може

коливатися від 3 до 30; тривалість заняття в студіях чи гуртках становить мінімум 45 хвилин; використання веб-сайту закладу клубного типу з розрахунку один комп'ютер на один запит; методична допомога, методичні матеріали надається методичним центром, який знаходиться в палаці чи будинку культури.

В стандарті зафіксовано перелік та детальний зміст безкоштовних послуг, що надається клубами. Наприклад, створення належних умов для роботи аматорських колективів, студій, гуртків тощо (наявність приміщення, необхідний інвентар, керівник-професіонал) з різних видів творчості та мистецьких жанрів. Проведення культурно-масових заходів передбачає організацію фестивалів, державних та народних свят, конкурсів для задоволення культурних потреб населення певного населеного пункту. Надання послуг консультативно-методичного характеру з організації культурно-просвітницької діяльності передбачає консультативний супровід з питань охорони нематеріальної спадщини, культурно-дозвіллевої роботи, мистецького аматорства, допомога в розробці сценаріїв та планів проведення заходів тощо. Для визначення якості наданих клубами безкоштовних послуг встановлено наступні показники: «можливість регулярних занять принаймні в одному аматорському колективі (гуртку, студії) для будь-якого мешканця населеного пункту, що обслуговується клубним закладом; умови для одержання отримувачем можливості застосовувати і розвивати свої творчі здібності; кількість діючих аматорських колективів, зокрема із званням «народний» (зразковий), гуртків, студій, любительських об'єднань, забезпеченість їх приміщеннями, інвентарем, підготовленими керівниками; кількість учасників аматорських колективів (їх відсоток до населення, яке обслуговується закладом); укомплектованість закладу методичними та інформаційно-довідковими матеріалами, в тому числі про нематеріальну культурну спадщину; кількість проведених навчальних семінарів та майстер-класів, наявність сучасних розробок та рекомендацій, довідкових матеріалів та видань; можливість одержання фахової консультації з будь-якого методичного

питання клубної роботи; рівень професіоналізму працівників, що надають безоплатні послуги; культурно-мистецький рівень заходу, використання різних видів народної творчості та елементів нематеріальної культурної спадщини; кількість відвідувачів заходу; забезпеченість приміщення клубного закладу комп'ютеризованими робочими місцями з можливістю доступу до мережі Інтернет [64].

Діяльність клубів не обмежується наданням лише безкоштовних послуг. Заклади культури, клуби в тому числі, зацікавлені розширювати коло своїх можливостей, ініціатив, заходів, і тим самим ставати більш авторитетними і затребуваними культурними осередками серед населення. Тим більше, що на урядовому рівні затверджено перелік платних послуг, які можуть надавати населенню заклади клубного типу [65]. Перелік доволі великий, вкажимо на декілька позицій: проведення фестивалів, концертів, конкурсів, театралізованих свят, виставок образотворчого та декоративного мистецтва; демонстрація кінофільмів і відеоматеріалів; надання послуг з організації концертів колективів аматорської творчості; прокат театрального реквізиту, музичних інструментів тощо [65]. Розмір же плати за надання платних послуг встановлюють заклади культури самостійно, оновлення відбувається щороку [71].

Ефективне функціонування будь якого закладу, установи, організації безпосередньо пов'язано з його фінансовою спроможністю. Не є виключенням і заклади культури клубного типу. Діяльність клубів спирається на такі джерела фінансування: «кошти державного та місцевих бюджетів; кошти, що надходять від господарської діяльності; кошти, одержані від надання платних послуг згідно з основною діяльністю закладів культури; доходи від реалізації в установленому порядку майна, надання в оренду майна; кошти, одержані за роботи (послуги), виконані (надані) закладом культури на замовлення підприємств, установ, організацій та фізичних осіб; благодійні внески, добровільні пожертвування, дарунки у вигляді коштів, матеріальних цінностей, нематеріальних активів, одержані від фізичних та юридичних осіб;

гранти вітчизняних і міжнародних організацій; кошти, отримані державними і комунальними закладами культури як відсотки на залишок власних надходжень, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти і розміщених на поточних рахунках, відкритих у банках державного джерела» [71]. Одночасно зазначається, що державне фінансування залишається обов'язковим і незмінним незалежно від фінансових надходжень з інших законодавчо дозволених джерел.

Професійність керівника, його компетентність, менеджерів здібності, креативність і добросовісність є важливою складовою успішності клубного закладу. Стаття 21 Закону України «Про культуру» вписані вимоги, що щодо очільників державного і комунального закладу культури: наявність вищої освіти, стаж роботи в сфері культури має становити не менше як три роки, володіти державною мовою, високі моральні, ділові якості. Послідовність зайняття посади така: проходження конкурсу, підписання контракту, затвердження на посаді. Строк дії контракту і перебування на керівній посаді становить п'ять років. Дещо іншою, спрощеною є процедура зайняття посади керівника комунального закладу культури, який розташований в населеному пункті з чисельність населення до п'яти тисяч осіб: без проходження конкурсу, за результатами співбесіди, підписання контракту, особу призначають на посаду.

Успішне проходження конкурсу є обов'язковою умовою і для артистичного та художнього персоналу для укладання контракту. Термін дії контракту може становити від одного до трьох років. Профільним Міністерством формується і затверджується перелік таких посад [68].

Відповідним наказом профільного міністерства розроблено і затверджено достатньо високі вимоги щодо кваліфікації працівників закладів культури. Завдання та обов'язки, кваліфікаційні характеристики стосуються наступних професій клубних установ. По перше, керівного складу: головного балетмейстера, головного режисера, головного хормейстера, головного

художника клубного закладу, директора клубного закладу, завідувача закладу клубного типу, завідувач молодіжного центру, керівник гуртка, студії, колективу тощо. По друге, професіоналів: акомпаніатор, концертмейстер, диригент, хормейстер клубного закладу, керівник хору, оркестру, науково-методичного центру тощо. По третє, фахівців: інструктор культурно-освітнього закладу, культорганізатор [18]. Ці кваліфікаційні вимоги є виправданим засобом стимулювання працівників клубних закладів до самовдосконалення, підвищення кваліфікації, розширення знань та вдосконалення навичок.

Певного корегування зазнали штати клубних закладів сфери культури. Відповідним наказом профільного міністерства затверджено примірні штатні нормативи. В додатку до наказу пропонується перелік посад адміністративно-господарського та творчого персоналу закладів. Одночасно зазначалося, що керівники для покращання діяльності закладу мають можливість додатково водити штатні одиниці [69].

Контроль за функціонуванням клубних закладів, ефективністю діяльності, якістю надання культурних послуг здійснюється за допомогою звітної документації. Так, 2019р. Міністерством культури України затверджена форма річної звітності та інструкція щодо її заповнення. Основою для її заповнення є журнал обліку роботи клубного закладу, який ведеться щоденно. Журнал складається з восьми розділів: контрольні показники (по кварталах розписується кількість проведених заходів, кількість їх учасників, кількість клубних формувань та їх учасників. Режим роботи розписується по дням для закладу і клубного формування. Третій розділ: облік роботи передбачає фіксацію дати, форми, місця проведення заходу, кількість відвідувачів, вказується на платній чи безоплатній основі влаштовувався захід. В розділі «Клубні формування» вказується назва формування, кількісний склад, кількість виступів, прізвище керівника. При наявності методичної служби заклад фіксує мережу, що обслуговує служба, навчання та підвищення кваліфікації з фіксацією дати навчання, теми навчання, кількість осіб, що

підвищили кваліфікацію. В наступних розділах фіксується матеріально-технічні можливості закладу, фінансова діяльність та кадрове забезпечення [70].

Отже, функціонування клубних закладів культури базується на доволі потужній нормативно-правовій базі. Закони, концепції, постанови, інструкції, накази, положення націлені на різностороннє удосконалення клубних закладів: їх структури, матеріально-технічного та фінансового забезпечення, розширення можливостей щодо надання культурних послуг, запровадження інноваційних форм і методів їх діяльності тощо.

2.2. Система центральних і територіальних органів управління та провадження клубної діяльності

Система управління клубними закладами культури відіграє важливу роль в розвитку і підтримці культурної сфери країни. Вона включає в себе комплекс органів і установ на різних рівнях, які спільно працюють над формуванням, реалізацією і контролем культурної політики. В контексті заявленої теми виглядає доцільним акцентувати увагу на структурі, функціях і значенні кожного рівня цієї системи.

Центральним органом управління культурно-мистецької сфери є Міністерство культури та інформаційної політики України, функції якого можна окреслити так: розробляти і впроваджувати закони і нормативні акти, що регулюють культурні заклади; виділяти державні субсидії та гранти для підтримки культурних проєктів і заходів; здійснювати контроль за дотриманням законодавство в сфері культури, координувати діяльність підвідомчих закладів; розробляти і реалізувати національні програми і стратегії в культурно-мистецькій галузі; розвивати міжнародні культурні зв'язки. В Положенні профільного Міністерства, затвердженого у жовтні 2019р. виписаний широкий спектр дій задля виконання покладених на нього завдань. [53]. Назвемо деякі з них, а саме: окреслює перспективи та головні напрями розвитку компетентної йому галузі; створює умови для розвитку

мистецтва і культури; сприяє проведенню фестивалів і конкурсів, концертів, виставок, провадженню виставкової діяльності; забезпечує створення та ведення електронних ресурсів в галузі культури; здійснює організаційно-методичне забезпечення тощо.

В структурі Міністерства культури та інформаційної політики України функціонує Департамент креативних індустрій та культурних послуг, на який покладаються завдання щодо регулювання діяльності клубних закладів, як: «забезпечення формування державної політики на основі постійного аналізу стану справ у сферах ..., мистецького аматорства, клубних закладів, центрів народної творчості,...; реалізація державної політики у сфері мистецького аматорства, діяльності клубних закладів, центрів народної творчості,...розроблення пропозицій щодо удосконалення їх діяльності; розробка та здійснення заходів щодо державної підтримки для відродження, збереження та розвитку культурної самобутності української нації, осередків традиційної культури, ;забезпечення розробки державних соціальних нормативів у сфері культури; здійснення вдосконалення форм статистичної звітності щодо клубних закладів» [17].

Спеціалізованим органом, який підтримує і фінансує культурні проекти й ініціативи є Український культурний фонд України. Засади діяльності, види підтримки проектів, механізми реалізації такої підтримки Фонд здійснює відповідно до Положення. [55]. В документі зазначається, що організація окреслює критерії відбору проектів; надає організаційно-методичну допомогу; сприяє залученню спонсорських коштів; забезпечує ефективне використання коштів; аналізує звіти щодо виконання проектів; інформує громадськість щодо реалізованих проектів; на основі досвіду, отриманого від реалізації проектів надає пропозиції щодо покращання державної культурної політики. Серед основних функцій Фонду можна також виокремити: організацію конкурсів на отримання грантів і субсидій для культурних проектів; надання фінансової допомоги закладам, діячам культури; оцінка ефективності реалізованих проектів, моніторинг використання виділених коштів. Отже, Український

культурний фонд має забезпечувати фінансову підтримку культурних ініціатив; сприяти різноманіттю й інноваціям в культурній сфері; зміцнювати зв'язки між державними і недержавними культурними закладами, і це все стосуватиметься і клубних закладів.

Попри те, що Фонд створено недавно (2017 році), його функціонування потребує деякої оптимізації. Так, на думку авторитетних експертів управлінська модель Фонду потребує коригування щодо відкритості, об'єктивності і незаангажованості. Необхідно ввести правові запобіжники, які б унеможливили діяльність Фонду та фінансування ним проектів на користь певних політичних уподобань чи корпоративних цілей. Порядок формування Наглядової Ради та експертних рад Фонду теж потребує суттєвих змін. Чітке визначення професійних вимог до кандидатів до Наглядової ради і запровадження конкурсного механізму їх призначення, а також зафіксувати засадничі принципи добору експертів. Відтак діяльність Фонду буде збалансована, позбудеться корупційних ризиків і буде викликати довіру [4].

Виконавчу владу на обласному та районному рівнях (відповідно до адміністративно-територіального поділу) здійснюють місцеві державні адміністрації. В статті 13 глави 1 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» [72] зафіксовано коло питань, вирішення яких належить до компетенції державних адміністрацій, а саме: забезпечення охорони свобод, прав, законних інтересів громадян; здійснення державної регуляторної політики, управління майном; культури, освіти, утвердження української національної ідентичності тощо. Місцеві адміністрації на відповідних територіях здійснюють державний контроль (в межах визначених законами), в тому числі за: охороною пам'яток історії та культури; раціональним використанням державного майна; додержанням законодавства з усіх сфер життєдіяльності, в тому числі культури; охороною праці і своєчасною оплатою праці тощо. В статті 22 глави 2 вказаного вище закону зазначені повноваження адміністрації в галузі культури: « реалізовує державну політику в галузі..., культури..., утвердження української національної та громадянської

ідентичності; сприяє розвитку науки і техніки, реалізації регіональних науково-технічних програм, впровадженню нових екологічно безпечних технологій, підвищенню технічного рівня виробництва та якості продукції, вирішенню науково-технічних проблем, що мають першочергове значення для підвищення її ефективності та конкурентоспроможності; забезпечує охорону прав винахідників і раціоналізаторів, створення територіальних інноваційних центрів і технопарків; може здійснювати функції засновника щодо ..., закладів ...культури, ..., що належать до сфери її управління, їх матеріально-фінансове забезпечення; вживає заходів до збереження мережі закладів ..., культури,...та розробляє прогнози її розвитку, враховує їх при розробці проектів програм соціально-економічного розвитку; сприяє роботі творчих спілок, національно-культурних товариств, фондів, асоціацій, жіночих, молодіжних, дитячих та інших громадських організацій [72].

На законодавчому рівні вибудована вертикаль органів виконавчої влади та їх взаємодія. Так, при виконанні своїх повноважень державні місцеві адміністрації, а також їх очільники відповідальні та підконтрольні Кабінету Міністрів України. Голови адміністрацій зобов'язані інформувати і звітувати перед урядом щодо рівня виконання своїх повноважень, а також про становище в різних сферах, в тому числі і в культурній, на території, що входить до сфери компетенції адміністрації, вносять пропозиції щодо удосконалення законодавства і практики його реалізації, в тому числі культурно-мистецької сфери. Адміністрації обласного рівня скеровують роботу і контролюють діяльність районних державних адміністрацій. Голови райадміністрації інформують і звітують перед обласною адміністрацією. Стаття 34 регулює відносини між адміністрацією та радами: адміністрація підконтрольна радам, щорічно готує ґрунтовний звіт щодо використання бюджету, програм культурного, соціально-економічного розвитку тощо.

Не можна обійти увагою і регулювання відносин адміністрацій з органами самоврядування територіальних громад. Так, стаття 35 зазначає, що державні адміністрації активно взаємодіють з радами, виконавчими органами,

головами сільських селищних і міських рівнів. Вони сприяють виконанню функцій місцевого самоврядування у вирішенні питань, в тому числі культурного розвитку відповідних територій тощо

В структурі державної міської адміністрації обласного рівня питання розвитку культури, освіти, мистецтва покладаються на відповідний департамент чи управління культури. З огляду на важливість посади, зафіксовані вимоги до керівників структурних підрозділів. Разом з тим, варто зазначити, що на нашу суб'єктивну думку, вимоги є поверхневими і загальними: наявність громадянства України, відповідна освіта, професійна підготовка, знання державної мови [73].

Діяльність структурних підрозділів регламентується спеціальними положеннями. Так як ми досліджуємо клубні заклади Вінниччини, логічним видається детально розглянути Положення про Департамент гуманітарної політики Вінницької обласної державної адміністрації [60]. Структурний підрозділ безпосередньо підпорядковується очільнику обласної адміністрації, підзвітний низці профільних міністерств. Департамент в межах області організовує роботу гуманітарної сфери. Ми ж зацентруємо увагу на культурно-мистецькій складові. Отже на підрозділ у зазначеному контексті покладаються завдання, зокрема: брати участь у підготовці проектів культурного розвитку області; аналізувати стан та тенденції розвитку галузі культури; забезпечувати для кожного громадянина доступність до всіх культурних послуг і культурної діяльності; сприяти формуванню цілісного культурно-інформаційного простору, розвитку традицій та культури української нації; соціальний захист працівників галузі культури. Департамент створює умови для розвитку інфраструктури у культурній сфері, покращення матеріально-технічного рівня інфраструктури; для розвитку художньої творчості, всіх видів аматорського та професійного мистецтва, організації культурного дозвілля; задоволення культурних потреб корінних народів і нацменшин, забезпечення їм доступ до культури, традицій, мистецтва тощо. Співробітники підрозділу надають пропозиції стосовно формування

державної політики в галузі культури; надання творчим колективам статусу академічного; відзначення працівників сфери культури та мистецтва нагородами, відзнаками тощо. Департамент забезпечує участь у розробці та реалізації програм та проєктів міжнародного, державного, регіонального рівнів культурно-мистецької сфери; координує роботу закладів культури, надає організаційно-методичну підтримку; збирає статистичні дані в культурно-мистецькій сфері; проводить відповідні заходи щодо підвищення кваліфікації працівників культури; проводить виставки народних художніх промислів, огляди художньої творчості, аматорського мистецтва інші культурно-мистецькі заходи. До кола обов'язків входить також комунікація з засобами масової інформації щодо роз'яснення змісту реалізації культурної політики. Співробітники долучаються до підготовки інформаційних й аналітичних матеріалів щодо стану, якості, проблем, перспектив закладів культури області [60].

В структурі міських рад питаннями гуманітарного характеру теж опікується спеціальний підрозділ. Розглянемо його функціональні можливості на прикладі управління культури і туризму Жмеринської міської ради. На сайті адміністрації викладено функції цього управління, де зокрема вказано, що: «здійснює керівництво діяльністю закладів культури, які належать територіальній громаді, організацію їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення, координує діяльність закладів культури, розташованих на території міста незалежно від їх підпорядкування; вносить пропозиції про надання професійним творчим працівникам на пільгових умовах у користування приміщень під майстерні, студії та лабораторії, необхідних для їх творчої діяльності; створює умови для розвитку культури, сприяє відродженню осередків традиційної народної творчості, національно-культурних традицій, художніх промислів і ремесел; сприяє роботі творчих спілок, національно-культурних товариств, асоціацій, інших громадських та неприбуткових організацій, які діють у сфері культури; здійснює культурно-мистецькі програми, організує та проводить в місті свята, фестивалі, конкурси

тощо [96]. Більш широкий спектр питань, що належать до компетенції управління викладені в Положенні [67]. Зокрема, завданнями управління є залучити максимальну кількість населення до культурної діяльності, зробити доступними культурні послуги для кожного; запровадити гнучку систему пілґ для певних категорій громадян на користування закладами культури, які підпорядковуються управлінню. Управління опікується питаннями кадрового забезпечення закладів культури, в тому числі клубів, особливо керівного складу, організовує конкурс на посади очільників комунальних закладів; проводить атестацію працівників сфери культури громади; спостерігає за своєчасним підвищенням кваліфікації. Надає консультативну, інформаційно-методичну допомогу закладам, організаціям культурно-мистецької сфери, винаходить і поширює нові підходи у діяльності закладів. Контролює дотримання закладами культури фінансової дисципліни, використання нами за призначенням різних приміщень, зміцнює матеріально-технічну базу тощо. Розглядає та затверджує плани роботи комунальних закладів культури, готує звітну документацію та аналітичні матеріали, що стосуються компетенції управління тощо.

Складовою системи органів управління культурною сферою є відділи культури районних адміністрацій й органів місцевого самоврядування. До їх функцій належить: забезпечення функціонування і розвиток, в тому числі, клубних закладів на рівні районів і територіальних громад; проведення місцевих культурних заходів й акцій; підтримка місцевих культурних ініціатив і проектів. Вони забезпечують доступ населення до культурних заходів та послуг, сприяють збереженню і розвитку місцевих культурних традицій; організовують діяльність клубних закладів, кружків, студій тощо.

Зупинимося більш детально на деяких аспектах діяльності відділів культури рівня селищної ради. Так, відділ культури та туризму Оратівської селищної ради має право: «брати участь в утворенні і ліквідації закладів культури; вносити на розгляд виконавчого комітету та селищної ради пропозиції щодо фінансування закладів культури, брати безпосередню участь

у формуванні селищного бюджету; зупиняти (скасовувати) у межах своєї компетенції дію наказів і розпоряджень керівників закладів, якщо вони суперечать законодавству або видані з перевищенням їхніх повноважень; укладати в установленому порядку угоди про співробітництво, налагоджувати прямі зв'язки з закладами культури будь-якого підпорядкування та форми власності» [52]. Для покращання роботи даного структурного підрозділу при ньому функціонує колегія з питань культури, її рішення впроваджується наказами очільника відділу. Діяльність відділу відбувається відповідно до поточних та перспективного планів роботи.

Наслідком демократизації управління сферою культури і покращенню діяльності закладів культури сприяло децентралізація управління. Місцеві органи управління отримали певні повноваження і самостійність щодо адміністрування галузі культури. При цьому залишилась залежність від податкової і фінансової політики держави. Важливою зміною в сфері культури, стало те, що більшість закладів культури, розташованих в регіонах передавалися з державної форми власності до комунальної. Утримання таких закладів культури перекладалося на місцеві бюджети. Система ж формування місцевих бюджетів не була змінена. Наслідком цього стало зменшення видатків на культуру.

На нашу думку, заклади культуру, і передовсім клубні заклади як більш доступні для населення культурні заклади, повинні належним чином фінансуватися і з державного, і місцевого бюджету. Обґрунтованим виглядає пропозиція О. Валевського, щодо утримання клубних закладів комунальної форми власності доцільно доповнити формою культурного замовлення, тобто фінансування культурних проектів здійснюється на конкурсній основі. На думку дослідника: «Форми та процедури культурного замовлення мають бути розроблені органами місцевого самоврядування за участю регіональних мистецьких організацій. Такий механізм сприятиме збереженню культурного розмаїття регіонів та забезпечить зв'язок регіональних програм із загальнодержавними» [4].

Отже, важливість і значення системи управління клубними закладами культури є багатогранною. По перше, це збереження культурної спадщини. Система управління клубними закладами забезпечує збереження і популяризацію культурних традицій, народного мистецтва і ремесел, що сприяє культурній ідентичності і спадковості поколінь. Клубні заклади відіграють важливу роль в об'єднанні людей, зміцненні соціальних зав'язків і формуванні відчуття спільності, що сприяє соціальній стабільності і гармонії. Підтримка самодіяльної творчості і гуртків за інтересами створює умови для особистісного зростання, самореалізації і розвитку талантів, що сприяє загальному культурному й інтелектуальному розвитку суспільства. Культура і креативні індустрії є важливим компонентом економіки, що створює робочі місця, стимулює розвиток туризму залучає інвестиції, що сприяє загальному економічному розвитку країни. Клубні заклади відіграють неабияку роль в культурному й естетичному вихованні молоді, розвитку їх духовних і моральних цінностей, що сприяє формуванню культурного і освіченого суспільства.

Таким чином, система управління клубними закладами культури країни є важливим інструментом для підтримки і розвитку культурної сфери, вона забезпечує доступність культурних послуг для широкого загалу і сприяє культурному процвітанню країни.

2.3. Сучасний стан закладів культури на Вінниччині

Аналіз стану культурної галузі регіону доцільно, на нашу думку, розпочинати із загальної його характеристики. Отже, загальна площа території Вінницької області 26.5 тисяч км²., що становить 4,4 відсотка території країни. Станом на 1 січня 2022р. загальна кількість населення області (данні головного управління статистики Вінницької області) становила 1 500 509 осіб, з них міське – 52 %, сільське – 48 % [14]. Розподіл постійного населення за статтю мала наступний вигляд: 53,6 відсотків населення становили жінки, 46,4% - чоловіки. За висновками аналітиків, ситуація по області ідентична загальній ситуації на країні, тобто існує дисбаланс в структурі населення по статі –

переважаюча частка жіночого населення. Можна припустити, що в умовах війни проблема гендерної нерівності в демографічному стані області загостриться. Українці є основною етнічною групою області, також поряд проживають 130 представників інших національностей та народностей.

Адміністративно-територіальна система в країні зазнала реформування. У Вінницькій області замість 27 районів, було створено 6, а саме: Вінницький, Могильов-Подільський, Хмельницький, Жмеринський, Тульчинський, Гайсинський. На території районів сконцентровано 63 територіальних громад, з них: 18 міських, 23 сільських, 22 селищних (відповідно до послідовності вище вказаних районів розподіл був наступний: 16 ТГ; 7 ТГ; 9 ТГ; 8 ТГ; 9 ТГ; 14 ТГ. В області найбільшими містами є: Вінниця (займає 9 місце по кількості населення в Україні), Гайсин, Жмеринка, Козятин, Ладижин, Могильов-Подільський, Хмільник.

Мережа закладів культури регіону, станом на 1 липня 2023 року становила 2017 закладів та установ, серед них 862 публічних бібліотек, 54 художні школи, 1010 клубних закладів. Згідно даних обласної вінницької адміністрації за погодженням з Міністерством культури та інформаційної політики в першому півріччі того року було ліквідовано 11 клубних закладів.

Культурно-мистецька інфраструктура регіону 2022р. зазнала деяких змін. Так, порівняно з попереднім 2021 роком мережа закладів культури зменшилась на 33 заклади. Міністерство культури і інформаційної політики дало дозвіл на реорганізацію і ліквідацію в територіальних громадах 10 клубів і 23 бібліотеки.

Загальний стан закладів культури не завжди є задовільним. Як уже зазначалося, загальна кількість публічних бібліотек області становила 862. Відповідно звітної документації, із загальної кількості бібліотек, що функціонували в регіоні 74 потребують капітального ремонту, 3 знаходяться в загалі в аварійному стані [29]. Також в області працюють 22 бібліотеки для дітей (одна потребує капітального ремонту) і 2 бібліотеки для юнацтва. Умовно фактичне навантаження на одну бібліотеку у Вінниччині становить

477 осіб. Така ситуація майже корелюється з середньою по країні, де навантаження становить на одну бібліотеку 494 особи. Вказана гармонійність підтверджується результатами моделювання мережею культурних закладів, що було здійснено під час реалізації 2020 року проєкту «Децентралізація і реформа культурних послуг» [30]. Він продемонстрував, що кількість публічних бібліотек у Вінницькому регіоні помітно корелюється з системою розселення населення. Разом з тим, варто зазначити, що існують місця з низькою щільністю населення і достатньою густою мережею закладів. Наприклад, у Вінницькій області функціонує 305 публічних бібліотек (приблизно 1/3 мережі), які розташовані в населених пунктах, де кількість населення становить менше 500 осіб, з них ще 43 бібліотеки – в населених пунктах з чисельністю менше ніж 250 осіб.

Таким чином, спираючись на соціальні нормативи забезпечення населення публічними бібліотеками, органи місцевого самоврядування ще 2020 року мали підстави реорганізувати 262 публічних бібліотеки в бібліотечні пункти, а 43 бібліотеки взагалі ліквідувати. Варто зазначити, що найбільша кількість бібліотек, що знаходяться в зоні ризику бути реорганізованими чи ліквідованими, зосереджено в Погребищенській, Липовецькій, Вапнярській і Уланівській територіальних громадах. В той же час на Вінниччині існують територіальні громади, на території яких не існують публічні бібліотеки, що знаходяться в зоні ризику – Вінницька, Тростянецька, Лука-Мелешківська, Сутисківська, Гніванська, Ольгопільська, Мурафська, Агрономічна.

Офіційні статистичні данні є основою для того, щоб стверджувати, що не зовсім оптимістично виглядає і стан клубних закладів. В структурі загальної чисельності клубів Вінницької області 215 закладів потребують капітального ремонту, 5 знаходяться в аварійному стані. Разом вони становлять 22 відсотки мережі клубних закладів.

Окрім того, данні моделювання мережі закладів культури дають можливість встановити, що в досліджуваному регіоні в 2020 році

нараховувалося 229 клубів, які знаходилися в зоні ризику, тобто 1/5 мережі підлягали ліквідуванню через дотримання норм забезпечення населення закладами клубного типу. З них: 134 заклади, розташовуються в населених пунктах, де проживає менше ніж 250 осіб; 75 клубів з населенням менше 200 осіб в населених пунктах; 19 закладів в населених пунктах чисельність населення яких становить менше ніж 100 осіб [44].

Найбільша кількість клубів, які знаходяться в зоні ризику зосереджено в Махнівській, Погребищенській, Жданівській, Уланівській і Тиврівській територіальних громадах. Варто зазначити, що Тиврівська, Уланівська, Махнівська і Погребищенська територіальні громади належать до категорії з високим показником кількості клубних закладів на 1000 осіб. В той же час в регіоні існують територіальні громади, на території яких не існують клуби, які знаходяться в зоні ризику, а саме: Вінницька, Сутисківська, Агрономічна, Ольгопільська. І тут можна припустити, що громади мають раціонально й ефективно сплановані мережі клубних закладів.

В закладах клубного типу територіальних громад задіяно 2208 працівників, з них тільки 59 відсотків працюють на повну ставку. Творчу діяльність на базі клубів області здійснює 4821 аматорське формування, загальна кількість учасників приблизно 55 тисяч осіб. Почесне звання «Народний аматорський» має 341 колектив і «Зразковий» - 74 колектив. В одному клубі, в середньому, рахується п'ять клубних формувань.

Говорячи про заклади культури, не можна оминати увагою і художні школи, яких в області нараховується 54 (музичних 42, шлім мистецтв 11, художня 1. Загалом в містах функціонує 32, в сільській місцевості 22 художніх закладів. Капітальний ремонт потребують 8 художніх шкіл, і що говорить не на користь очільників громад, тільки в половині закладів організований безперешкодний доступ для учнів, що мають особливі освітніми потребами. Через безпеку: пандемію, а потім початок великої війни, всі школи протягом 2021-2022 навчального року працювали в дистанційному режимі. Важливо зазначити, що до мережі інтернет мали підключення 89 відсотків шкіл.

Контингент художніх шкіл області станом на початок липня 2022 року становив 10.654 учня, які навчалися за кошти місцевих бюджетів, а 584 учня навчалися за програмами додаткових освітніх послуг. Це майже на п'ятдесят відсотків менше, ніж на початок навчального року. Така ситуація спричинена об'єктивними обставинами: через війну учні виїхали за кордон і не могли відвідувати заклад. Відповідно до чинного законодавства 1729 учнів навчаються на пільгових умовах, серед них 57 дітей з особливими освітніми потребами. В сучасних реаліях охоплення учнів шкільного віку початковою художньою освітою в області становить 9 відсотків, що є вищим середнього показника по країні, який становить 6,7 відсотків. В цьому сенсі, найвищі показники мають Самгородецька, Ямпільська і Песчанська територіальні громади. Чимало дітей не повернулося додому, продовжують навчання закордоном. Натомість 229 дітей з числа внутрішньо переміщених отримали доступ до освітньої послуги [44].

В закладах культури регіону в 2022 року було задіяно 6411 працівників, що майже на 90 осіб менше, ніж попереднього року. Переважна більшість працівників – це жінки, вони становили 74 відсотки. На умовах повної ставки працювало 70 відсотків осіб. Якщо порівняти з 2021 роком, то чимало працівників переведено на неповні посадові оклади. І це пояснюється грошовою неспроможністю в умовах війни маленьких територіальних громад. Варто також зазначити, що на кінець 2022 року в закладах культури регіону нараховувалося 960 вакансій, 344 з них в закладах сільської місцевості.

Важливою складовою якісного функціонування галузі є освітній ценз співробітників. Натомість реальна ситуація наступна. Фахівці з професійною освітою становлять 68 відсотків від загальної кількості працівників культурної галузі. Без професійної освіти працює 1687 осіб, переважна більшість з яких (понад 90 відсотків) – це працівники закладів культури малих територіальних громад. Сталою є проблема нехватки фахівців сфери культури (зокрема, в органах управління) в невеликих віддалених громадах області, що істотно погіршує якість надання культурних послуг. В гендерному плані розподіл в

сфері культури регіону виглядає так: 77 відсотків жінок і 23 відсотки чоловіків, середній вік працівників становить 47 років [44].

Варто зупинитися і на навчальних закладах області. Підготовку фахівців для галузі культури здійснювали Вінницький професійний коледж мистецтв ім. М. Леонтович і Тульчинський професійний коледж культури, де 2022 року навчалося 667 студентів з усіх територіальних громад регіону, а також 1 студент з Київської області і 2 з Одеської. За регіональним замовленням 148 випускників отримали дипломи. В 2023 році у Вінницькому коледжі культури та мистецтва ім. М. Леонтовича регіональне замовлення щодо підготовки фахівців становило 98 осіб, а в Тульчинському коледжі культури – 75 денної форми навчання, заочної 12 осіб. Область майже стовідсотково забезпечує випускників коледжів робочим місцем в закладах культури, філармонії, професійних театральних колективах, закладах недержавної форми власності.

Неабияка увага приділяється підвищенню кваліфікації. Так, різноманітними формами підвищення кваліфікації в тому ж 2022 році були охоплені керівники і фахівці сфери культури – 631 особа. З тих, хто отримав диплом: 178 працівники бібліотек; 104 – працівники закладів культури клубного типу; 270 – викладачі художніх шкіл; 12 викладачів Вінницького професійного коледжу; 22 – працівники музеїв; 45 - директори художніх шкіл. Варто зауважити, що із загальної кількості слухачів підвищення кваліфікації на платній основі навчання пройшло 42 особи: працівники культури, викладачі художніх шкіл Хмельницької, Вінницької, Київської та Донецької областей.

Варто окремо зупинитися на питанні підвищення спроможності та рівня компетентності працівників галузі. В регіоні функціонує Вінницький обласний навчально-методичний центр культури, мистецтва і туризму. Головним його завданням – є надання працівникам культурної сфери області і країни освітянських послуг в контексті підвищення кваліфікації, перепідготовки і стажування. Центр підписав договір про спільну освітянську діяльність з Національною академією керівних кадрів культури і мистецтва щодо підвищення кваліфікації працівників галузі культури Вінницької

області. Відповідно до угоди Академія забезпечує навчальний процес високопрофесійними викладачами, навчальними програмами, методичними матеріалами тощо.

За свідченням Міністерства культури та інформаційної політики України працівники культури Вінниччини мали запит на нові знання та навички в частині цифровізації як формату майбутнього і можливості забезпечувати якомога широкого кола осіб до культурних практик; інноваційних підходів і методів роботи; між інституціонального і міжрегіонального обміну досвідом серед працівників і керівного складу культурної сфери. Центр проводив відкрите онлайн-анкетування з метою з'ясування реальних потреб працівників галузі культури територіальних громад в лекціях, круглих столах, професійних тренінгах тощо. Аналіз відповідей дав можливість встановити, що найбільш затребуваною тематикою навчальних заходів для області були: нематеріальна культурна спадщина і війна; менеджмент організації культури; збереження й охорона культурної спадщини; робота закладів культури в умовах війни; робота з ветеранами та родинами тощо.

Згідно звіту Центру за 2023 р. мали змогу підвищити кваліфікацію 622 керівників та спеціалістів сфери культури. На платній основі навчалося 43 особи з Закарпатської, Хмельницької, Івано-Франківської, Черкаської областей. Для керівників клубних закладів під час навчання акцент робився на питаннях популяризації розвитку народного мистецтва та використання новітніх технологій для проведення культурно-мистецьких заходів. Під час навчання слухачі оволодівали теорією з основ фандрейзингу, зосереджували увагу на питаннях пошуку джерел фінансування з грантів, фондів, різних програм тощо [34].

Данні моніторингу реформи місцевого самоврядування і територіальної організації влади показало, що Вінниччина має 66 міжнародних партнерів з 18 країн світу.

В області реалізуються проекти місцевого рівня, насамперед проекти Державного фонду регіонального розвитку. Проте аналіз обсягів фінансування і використання коштів Державного фонду регіонального розвитку демонструє наявність системних проблем. Спеціально відібрані проекти місцевого розвитку переважно спрямовувались на вирішення нагальних соціальних проблем. Щодо забезпечення економічного розвитку областей, то на це надавалися поодинокі проекти, як і на галузь культури, в цілому. Розрахунковий обсяг фінансування по бюджетній програмі Державного фонду регіонального розвитку для Вінницької області становив 152,8 млн. грн.

У відповідності з вимогами законодавства, першочергово до переліку проектів, які мають бути реалізовані в умовно поточному році за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку, входять перехідні проекти з попередніх років і проекти, що відповідають пріоритетам, визначеним в Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. За результатами обговорення сформований перелік проектів регіонального розвитку з урахуванням нових проектів. Таким чином, до загального переліку увійшли вісім перехідних об'єктів з минулих років. Об'єктами культури області були: реконструкція приміщення універсального концертного залу в місті Вінниця; реконструкція елементів благоустрою частини території пам'ятки містобудування й архітектури державного значення «Палац» в місті Тульчин. До списку було додано шість нових проектів, але об'єкти культури в цьому списку відсутні.

За результатами вивчення статистичних й аналітичних матеріалів, можна говорити, що основними напрямками діяльності у галузі культури області є: розширення економічних можливостей в сфері культури через розвиток нових креативних секторів і ринків; розвиток аматорського мистецтва; проектна робота бібліотечних закладів; міжнародні та внутрішні гастролі обласних закладів культури; підтримка розвитку кіно і популяризація кіномистецтва.

Важливо зазначити, що функціонування закладів культури в умовах воєнного стану через різні виправдані обмеження, а також виклики є ускладненим. Однак, діяльність закладів культури і мистецтва є надважливою складовою життєдіяльності країни, вони відіграють ключову роль у збереженні гідності, підтримці психологічного стану населення, підтримці національної ідентичності і соціальної згуртованості. З самого початку повномасштабного вторгнення московії в Україну заклади культури обласні не припиняли своєї роботи, але дещо змінили її формат у відповідності до реалій часу. Режим роботи працівників був організований з урахуванням ситуації безпеки, часто встановлювався дистанційний режим роботи, в окремих випадках заклади культури перебували в режимі простою.

За даними аналітичного звіту Управління культури і креативних індустрій Вінницької обласної адміністрації, протягом майже року війни (з березня 2022р. по січень 2023р.) заклади культури регіону зацентрували увагу на заходах інформаційно-просвітницького характеру, а саме: тематичних, освітянських, культурно-художніх спрямованих на підтримку Збройних Сил України. До заходів було залучено понад десять тисяч учасників, кількість же відвідувачів становила приблизно 290 тисяч осіб. В наслідок роботи працівників галузі на підтримку наших збройних сил було зібрано 8.7 млн. гривень.

З початком повномасштабного вторгнення неадекватної московії в області розпочалася відповідна робота щодо максимального убезпечення музейних колекцій. Переважна більшість музейних колекцій було повністю демонтовано, фондіві предмети якісно упаковані і переміщені до фондосховища. Для збереження музейних цінностей і пам'яток української національної спадщини від початку повномасштабної агресії від світового музейного співтовариства в підтримку музеїв область отримує гуманітарну допомогу: генератори, пакувальний матеріал, ящики-контейнери, вогнегасники тощо.

З початком великої війни змінився формат роботи обласних театральновидовищних закладів. Театри одні з перших приєдналися до волонтерського руху і стали майданчиком для підтримки морального духу військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб і всіх, хто цього потребував. Так, Обласний академічний український музично-драматичний театр ім. М. Садовського представив 151 виставу. Не залишилися поза увагою діти, для них театр зіграв 29 дитячих вистав. Було представлено три прем'єри і театр дав п'ять благодійних вистав. Статистичні данні щодо відвідувачів театру наступна: загальна кількість глядачів – 30 тис., осіб пільгових категорій майже сім тисяч, внутрішньо переселенні особи – 6,3 тис, дітей – 4,4 тис. Надзвичайна активність є Обласного академічного театру ляльок, який дав показ 187 вистав. На вих були присутні 15.6 тисяч глядачів, глядачів пільгових категорій було 2,6 тисяч осіб. Театр ляльок зробив чотири прем'єри, дав 80 вистав для дітей внутрішньо переселених з Бучі, Сум, Харкова, Чернігова, Херсона, Ірпеня. Кількість благодійних вистав, що дав театр – 27. Попри війну відбувся Міжнародний фестиваль театрів ляльок «Подільська лялька-2023» у онлайн-форматі. Гаслом заходу стало: «Через серця дітей до сердець народів – заради миру в Україні». У цьому заході взяли участь п'ятнадцять театральних колективів із Литви, Грузії, Туреччини, Ізраїлю та України.

В переважній більшості (близько 80%) клубів були створені центри з надання гуманітарної допомоги внутрішньо переселеним особам, а також збір коштів для допомоги Збройним Силам України. На базі Центрів культури і дозвілля та інших закладів культури клубного типу функціонує 82 волонтерських центри. Найбільша їх кількість розташована в клубах Оратівської, Барської, Калиновської, Ямпільської та Бершадської територіальних громад.

В перший рік запровадження воєнного стану в області сферу кінообслуговування здійснювали п'ять міських демонстраторів кіно. Загальний показ фільмів та відео-сеансів становив 625, переважна більшість з них (75 відсотків) - це фільми для дітей. Для кінотеатрів стало нормою

влаштовувати благодійні сеанси для осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб. Благодійні кіносеанси проводяться спільно з громадськими та державними організаціями для таких категорій населення, як багатодітні чи малозабезпечені сім'ї, особи з інвалідністю, військовослужбовці та члени їх родини.

В 2022-2023 навчальному році, з огляду на загрозу безпеці всім учасникам навчального процесу не вдалося відновити традиційну форму навчання у всіх мистецьких школах. Так, 16 мистецьких шкіл області працювало в дистанційному форматі, багато дітей залишалися за кордоном, натомість до навчання в мистецьких школах долучалися діти з категорії внутрішньо переселених осіб. Згідно даних обласної адміністрації на 1564 особи зменшилась кількість учнів в закладах. Отже, динаміка зменшення учнів мистецьких шкіл регіону залишається критичною. Отже, в умовах війни, реальними викликами навчального процесу стали: відсутність стабільних умов навчання, повітряні тривоги, стабілізаційні відключення електроенергії, обмежений доступ до швидкісного Інтернету, порушення психоемоційного стану викладачів та учнів, зменшення мотивації щодо навчання.

Зрозуміло, що війна впливає не тільки на організаційні зміни в діяльності культурних закладів, а й несе фактичні руйнування інфраструктури. Так, за зведеними даними відкритих джерел, станом на вересень 2023 року пошкоджень і руйнувань зазнало чотири об'єкти культурної інфраструктури Вінниччини (не рахуючи пам'яток культурної спадщини), з них: один клубний заклад, одна бібліотека, один музей і один заклад художньої освіти. Щодо культурної спадщини, то за даними Міністерства культури та інформаційної політики України станом на той же час в області пошкоджень і руйнувань від обстрілів ворожої армії зазнали чотири об'єкти і всі вони знаходяться у Вінницькому районі. До цих об'єктів належить: одна пам'ятка національного значення і три пам'ятки місцевого значення.

Важливою складовою для функціонування закладів культури є беззаперечно питання фінансування галузі. За даними аналітичного

інструменту Міністерства фінансів України, дізнаємося, що зведений бюджет області 2022 року складав 19416,8 млн. гривень. Фактичні витрати на культурно-мистецьку галузь становили 627,4 млн. гривень, що становило 3,2 відсотки від фактичних витрат в регіоні (порівняно з попереднім 2021 роком – цей показник становив 2,9 відсотків). В 2021 році фінансування культурної сфери зросло на 8,5 відсотків, а в 2022 році, порівняно з попереднім – на 3 відсотки.

Таблиця 1.

Видатки у зведеному бюджеті Вінницької області

	2021р. (млн.грн.)	2022р. (млн.грн.)
Клубні заклади	246,3	269,3
Бібліотеки, музеї, виставки	222,6	237,6
Театри	32,1	34,5
Кінематографія	2,2	2,3
Заповідники	3,1	3,2
Художні колективи, концертні й циркові організації	25,3	25,8
Інші заходи та заклади в сфері культури та мистецтва, творчі спілки	77,8	54,7

Отже, ми маємо констатувати, що існує розуміння важливості культури і мистецтва для населення, для його морального стану в часи важких випробувань. Фінансування культурної сфери області постійно зростає і в 2022 році дійшло рекомендованих Організацією економічного співробітництва і розвитку показників фінансування сфери культури регіонального рівня – в межах трьох відсотків бюджету.

Важливо зазначити, що Вінниччина є, поряд з ще чотирма областями (Львівської, Одеської, Кіровоградської) країни, в яких зросли не тільки відносні витрати на сферу культури (тобто частка в структурі бюджету), а й

фактичні суми витрат, а це реальні гроші. Водночас, спостерігається негативна тенденція, що проявляється у співвідношенні між поточними і капітальними витратами в культурній сфері регіону. В 2022 році спостерігалось таке співвідношення 97 відсотків проти трьох відсотків. Для порівняння: капітальні витрати в сфері культури європейських країн становить в середньому тридцять відсотків. Негативним є той факт, що в тому ж 2022 році лєвова частка витрат на культуру області (73,2%) пішло на оплату праці і нарахування на заробітну плату. При цьому, середня заробітна плата галузі майже на третину нижче від середньої заробітної плати по країні. Це дає підстави стверджувати, що сфера культури в умовах військового стану потребує суттєвої партнерської підтримки особливо в частині підвищення і розвитку спроможності, оскільки те фінансування, що виділяється використовувалося переважно на виживання.

Висновки до Розділу 2.

Функціонування клубних закладів забезпечує низка законів України, постанови Верховної ради України, укази Президента України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, накази Міністерства культури та інформаційної політики України тощо.

На законодавчому рівні визначено засади, пріоритети, цілі державної культурної політики, напрями діяльності закладів культури, в тому числі клубів культурної сфери. Спрямовувалася увага на модернізацію клубних закладів, запровадженні інноваційних засобів обслуговування населення. Вводився широкий перелік культурних послуг, що надавався клубами населенню, як на платній, так і безоплатній основі. Законодавчого регулювання зазнало питання фінансування закладів культури комунальної форми власності. Їх утримання перекладено з державного на місцеві бюджети. З огляду на важливість і відповідальність очільників закладів культури, запроваджена конкурсна система їх призначення на посади. Співробітники закладів культури підлягають обов'язковому проходженню підвищення кваліфікації і удосконалювати свої професійні компетентності.

Отже, всі сторони діяльність клубних закладів регламентувалися і здійснювалися відповідно до діючих норм і правил.

Врегульовано питання управлінської системи, виписані повноваження кожної структури із управлінської вертикалі галузі культури, їх активна взаємодія. Разом з вибудованою системою підпорядкування заклади культури в межах своїх повноважень наділені певними правами і свободами.

Попри повномасштабну війну, постійні ворожі обстріли доволі відділеної від ліній фронту області, руйнування, в тому числі й об'єктів культурної інфраструктури заклади культури не припинили своєї діяльності. Окремі заклади перейшли на дистанційний режим роботи, деякі (незначна кількість) на простій.

Фінансування сфери культури порівняно з довоєнним зросло, проте більшість коштів скеровувалися не на розвиток галузі, а на виживання людей – заробітну платню.

РОЗДІЛ ІІІ. ПРОВІДНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ КЛУБНИХ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ ВІННИЧЧИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Національно-патріотичне виховання як пріоритетний напрям діяльності сучасних клубних закладів сфери культури Вінницького регіону

На сьогодні, в умовах, яких перебуває Україна, а саме великої війни, стає очевидним важливість національно-патріотичного виховання громадян країни. По перше, це формування громадянської самосвідомості. Національно-патріотичне виховання допомагає людям зрозуміти і оцінити свою приналежність до нації і держави. Це сприяє розвитку почуття відповідальності за майбутнє своєї країни і бажання брати участь в громадському і політичному житті. По друге, патріотичне виховання сприяє зміцненню національної єдності і солідарності. Це особливо важливо в багатонаціональній і багатоконфесійній країні, де різні групи населення можуть мати різне культурне та історичне коріння. Важливість такого виховання і в тому, що воно допомагає зберігати і передавати від покоління до покоління культурні та історичні цінності, традиції, звичаї. Це надважливо для збереження унікальності і самобутності нації. Окрім того, коли громадяни відчують свою приналежність до нації і поділяють спільні цінності, це сприяє соціальній стабільності і зменшенню рівня конфліктів в суспільстві. Патріотичне виховання сприяє формуванню у громадян готовності служити суспільству і державі, як то через військову службу, волонтерство чи інші форми громадської активності. Патріотично налаштовані громадяни схильні активно представляти і захищати інтереси своєї країни на міжнародній арені, що однозначно сприяє підвищенню престижу держави в очах міжнародної спільноти.

Таким чином, національно-патріотичне виховання відіграє ключову роль у формуванні сильного, об'єднаного і стійкого суспільства. Тут можемо припустити, і це припущення не є безпідставним, що саме патріотично налаштовані українці, зі стрижнем національної свідомості стали на захист

України в 2014 році, самоорганізувались і в лютому 2022 року і не дали московії завоювати і знищити країну «за три дні», продовжують гідно захищати її вже два з половиною роки поспіль.

Смертельна небезпека для держави, спонукали владу переосмислити вагу, роль і значення цього напрямку виховання. 2019р. затвердили стратегію, в якій наголошувалося, що одним із пріоритетним напрямом діяльності держави є національно-патріотичне виховання, а складовими такого виховання визначалися: військово-патріотичне, громадсько-патріотичне і духовно-моральне [92]. Визначення цих термінів фіксується в Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», який по суті визнає національно-патріотичне виховання як складову забезпечення національної безпеки країни [74]. В затвердженій Концепції національно-патріотичного виховання зазначається, що питаннями національно-патріотичним виховання має комплексно і системно займатися органи державної влади та місцевого самоврядування, громадські об'єднання, інші інститути дотичні до освітнього-виховного, культурно-мистецького процесу. Реалізація якісного національно-патріотичного виховання передбачає виконання системи наступних завдань: «утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України; виховання поваги до Конституції України, законів України, державної символіки; підвищення престижу військової служби, а звідси - культивування ставлення до військовослужбовця як до захисника України, героя; усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю; виховання екологічної культури особистості, усвідомлення себе частиною природи, почуття відповідальності за неї як за національне багатство, основи життя на землі; формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій; утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства; культивування кращих рис української ментальності - працелюбності,

свободи, справедливості, доброти, чесності, відповідального ставлення до природи; формування мовленнєвої культури; спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму; розвиток духовності і моральності у суспільстві, утвердження традиційних сімейних цінностей» [40].

Поряд з освітніми закладами, національно-патріотичне виховання є прерогативою культурно-мистецьких закладів, в тому числі клубів культури.

Варто зазначити, що цей розділ авторкою підготовлений на матеріалах першоджерел, а саме: документах, інформативних листах, звітах, що є у відкритому доступі на сайтах самих закладів, відділах, управліннях, департаментах культури та дозвілля області тощо. Чимало клубних закладів, центрів культури та дозвілля, районних відділів культури оприлюднюють результати своєї діяльності, аналіз яких дозволяє стверджувати що досліджувані заклади якісно виконують покладені на них функціональні обов'язки, в тому числі, чи насамперед в організації, проведенні, участі заходів національно-виховного характеру. Щодо доступності до офіційної інформації Міністерства культури та інформаційної політики України (зокрема структурного підрозділу Департаменту креативних індустрій та культурних послуг, а також Вінницької обласної державної адміністрації та в його складі Департаменту гуманітарної політики та Управління культури та креативних індустрій, то вона вкрай обмежена, поверхнева, без конкретних даних, прикладів, оцінки діяльності, висновків, рекомендації, обмежена простою констатацією подій, перенасичена світлинами. Принаймні це стосується інформації щодо діяльності закладів культури клубного типу, і загалом закладів культури.

Аналіз зібраних матеріалів, дає підстави стверджувати, що попри військовий стан і пов'язані з ним обмеження і проблеми, регулярні повітряні тривоги, нестабільність електропостачання тощо співробітники закладів культури клубного типу спільно з іншими закладами культури та освіти, громадськими організаціями, молодіжними організаціями, активістами,

місцевими органами влади розробляють і проводять цикли масових заходів, присвячених державним святкам, видатним подіям і датам, дням народження видатних українців, завдяки яким відбулася держава Україна.

Насамперед звертається увага на організацію і проведення заходів, пов'язаних з святкуванням державних свят: Дня незалежності України, Дня Конституції України, Дня українського прапора, Дня Української Державності тощо.

Для кожної свідомої людини в нашій державі День Незалежності України є надважливим днем, коли мрії багатьох мільйонів людей щодо незалежної соборної України стали реальністю. Тому це свято відзначають надзвичайно урочисто на всіх рівнях. Звісно, що свята не обходяться без масових заходів, як то: концерти, пісні, танці, конкурси, виставки, змагання тощо.

Весь цей набір заходів активно використовують і пропонують клубні заклади. Так, Вінницький обласний центр народної творчості з нагоди святкування 32-ї річниці Незалежності Держави в серпні організував виставку народного мистецтва під назвою «З Україною в серці». В центрі експозиції були картини національного символізму та патріотичного спрямування заслужених майстрів народної творчості Василя Слободянюка, Івана Горобчука, народного художника України Володимира Козюка, народних малярів. Учасниками виставки стали юні художники аматорської студії образотворчого мистецтва Гайсина. Загалом на виставці представлені витинанки, текстильна аплікація, декоративний розпис, гобелени, керамічні вироби, вишиті рушники, дідухи тощо. Експозиція складалася з 60 робіт, авторами яких були 32 особи – майстри з усієї області. На відкритті виставки представляв свою майстерність аматорський жіночий вокальний ансамбль «Лебедонька» Липовецького міського будинку культури [46].

Не залишилися поза увагою співробітників клубних закладів області проведення заходів до Дня Української Державності. Так, в світлиці обласного центру народної творчості у липні 2023 року організовано персональну

виставку заслуженого майстра народної творчості з міста Гайсин Юрія Данченка. Данченко Ю. є відомим майстром з різьби по дереву, він член Національної спілки художників України та Національної спілки майстрів народного мистецтва України. В експозиції виставки автор представив 28 творів – горельєфні картини з сюжетами обрядовості та побуту українського народу та українського козацтва. Центром експозиції були наступні картини: «Мамай в тузі», «Нескорений», «Калиновий раї», «Нагострим шаблі» тощо [13].

Заклади культури традиційно долучалися до організації заходів святкування Дня Державного Прапора: урочиста церемонія підняття нашого прапора, мистецькі вечірки просто неба, автопробіги вулицями міст, селищ; селфі-квести, літературні марафони, виставки тощо.

Щороку, в травневі дні влаштовується низка заходів до Дня Героя України. Це день вшановування пам'яті героїв, які в різні епохи ставали на захист країні від ворогів і просто зараз боронять державу від московської навали. За інформацією відповідного підрозділу Вінницької обласної військової адміністрації 2024 року урочистості проведені ЦКД Ободівської сільської ради; музично-патріотичний захід під назвою «Українці – нація Героїв» організований співробітниками ЦКД Тепличчини. В бібліотеках області, що є складовою клубів організовано книжкові виставки. Для прикладу: Гайсинська центральна бібліотека презентувала виставку «Героями не народжуються», Хмільницька публічна бібліотека - «Герої завжди поміж нас», Студентська Публічна бібліотека - «День Героїв»; підготовлено виставку-пам'ять – «Герої нескореної країни» Шаргородська центральна міська бібліотека; Могилів-Подільська публічна бібліотека підготувала годину пам'яті «Тернисті шляхи мужності та слави»; підготовлено і продемонстровано відео спогад «Земляки, що загинули за Україну» співробітниками Бершадської бібліотеки [10].

Важко переоцінити події, що відбувалися в країні в 2014 року, а саме Революція Гідності, коли український народ повстав проти зрадника-

президента, який одноосібно відмовився від євроінтеграції країни і перетворився на васала московського царька. Свідомі українці відстояли право вибирати своє майбутнє, вибороли це право ціною людських життів - Героїв Небесної сотні. Шанування пам'яті Героїв (20 лютого) - День Героїв Небесної Сотні відбувається урочисто на всіх рівнях. Активну участь в цьому беруть всі без винятку клубні заклади. Так, 2023 року Комунальний заклад «Центр естетичного виховання» Вінницької обласної Ради організував програму під назвою «Я з Небесної Сотні». Захід розпочався з вшанування пам'яті Героїв хвилиною мовчання. Упродовж програми відбувалися колективні і сольні виступи, молодь, майбутні зірки демонстрували свій талант. Захід через повітряну тривогу був перерваний, але не скасований. Всі присутні перейшли з ошатної актовї зали в укриття, де відбувся фінал, під час якого діти виконали молитву за Україну [36].

За участі закладів культури відбуваються різноманітні тематичні заходи, до яких активно залучається молодь, відбувається покладання квітів, запалення лампадок біля пам'ятних знаків на честь Героїв і воїнів АТО/ООС. Співробітники закладів організують перегляд художніх та документальних фільмів національно-патріотичного тематики для всіх верств населення громади.

З нагоди Дня Конституції України клуби проводять різні за формою урочистості. Так, 2024р. КЗ «Самгородський центр культури і дозвілля» провів урочистий мітинг; бібліотеки провели культурно-мистецькі заходи: інформаційно-правову книжкову виставку «Конституція України: традиційне та нове, що відбувала на засіданні жіночого клубу «Горлиця» Липовецькій публічній бібліотеці; інформаційно-правову годину «Конституція – правовий оберіг держави» (КЗ «Хмельницька публічна бібліотека»); виставку-панораму «Конституція – оберіг державності» (Барська публічна бібліотека); тематичну годину «Конституцію вивчай – Україну захищай!» (КЗ «Тростянецька сільська бібліотека») тощо [10].

Важко уявити горе батьків, які мають ховати своїх маленьких дітей. Ці діти померли не від невиліковної хвороби, чи недбалості дорослих, не від нещасних випадків, їх вбила московія (влада і народ московії). За офіційними даними ювенальних прокурорів станом на 1 червня 2024 року від початку повномасштабного вторгнення держави-агресора в Україну і в наслідок цілеспрямованих обстрілів житлових кварталів було вбито 550 українських дітей, понад 1364 дістали поранення. Найбільше постраждалих в Донецькій,, Харківській, Херсонській, Дніпропетровській, Київській областях. Кожен день цієї війни кількість вбитих дітей збільшується. Можна згадати ракетний удар по дитячій клініці Києва «Охматдіт» - 8 липня 2024р, в наслідок якого постраждало 32 особи, серед них діти [43]. 4 червня в Україні – це державний пам'ятний день вшанування дітей, вбитих під час російсько-української війни. Заклади культури проводили на честь пам'яті дітей різні заходи: виставки, години пам'яті, мистецькі акції, інформаційні години тощо [10].

У вітчизняній історії є багато визначних подій, явищ, особистостей. Проте українське козацтво по праву займає перше місце за своїм історичним, культурним і символічним значенням. Козацтво відіграло ключову роль в захисті українських земель від зовнішніх загроз, особливо Османської імперії та Польсько-Литовської держави. Саме козацтво створило унікальну козацьку державу, сприяло формуванню і продовженню демократичних традицій. Окрім того, козаки залишили багату культурну спадщину, як то пісні, танці, легенди, ремесла тощо. Козаки стали символом свободи і незалежності, а їхні звичаї та традиції вчать поваги до старших, вірності друзям, честі і гідності. Ці цінності є важливою частиною виховного процесу і сприяють формуванню морально стійкого суспільства.

Заклади культури, і клуби в тому числі долучаються до того, щоб поширювати серед населення знання про козацтво, їхній спосіб життя, мистецтво, культуру, традиції принципи тощо. Запропоновані заходи є різноманітними, але не такими масштабними як до великої війни. Традиційними заходами на честь Дня українського козацтва є виставки. Так,

2023 р. виставка образотворчого мистецтва під назвою «А ми тую козацьку славу збережемо» організована обласним центром народної творчості. Відвідувачі мали можливість ознайомитися з 23 роботами, що об'єднані темою «Козак Мамай». Надали картини для виставки одинадцять художників Вінниччини. Зображення козака було надзвичайно популярне і улюблене серед українського народу. Його зображення можна було побачити в найбідніших хатах на дверях, вуликах, стінах, скринях. Це образ сміливого воїна, захисника Батьківщини, виконавця пісень та дум про життя та подвиги козацтва, він був символом фізичної та духовної сили українського козацтва. [11].

22 січня увійшло до національного календаря як велике державне свято. До святкування Дня Соборності України в клубних закладах відбуваються заходи, присвячені видатній даті, проводяться тематичні вечори, святкові урочистості, концерти, акції.

Менеджери закладів культури свідомі того, що лише в єдності дій і соборності душ реально досягти омріяної мети – розвитку економічно і духовно багатой, вільної і демократичної України. Святкування Дня Соборності, вшанування творців Акту Злуки – це не тільки громадська потреба, а й моральний обов'язок берегти світлу пам'ять про незліченні жертви протягом столів, принесені українським народом на вівтар незалежності, соборності, державності.

Традиційно, святкування пам'ятної дати – проголошення Акту Злуки УНР і ЗУНР починаються зі церковної служби, потім процесія прямує до меморіальним дошкам, пам'ятникам, символічним похованням, де відбувається покладання квітів, проходять години історичної пам'яті, мітинги-реквієми. Після завершення офіційної частини, присутні запрошуються до клубних закладів на тематичні концерти, виставки, фото-виставки, перегляди документальних чи художніх фільмів, тематичні лекції тощо. До свята організують і приводять літературно-музичні заходи, як «Вона наш витвір, наша мрія – соборна, вільна Україна», за підтримки освітніх, наукових кіл,

громадських організації тощо. В заході брали участь, в тому числі, вихованки гуртка фольклорного та естрадного та естрадного співу «Дебют» закладу культури «Вінницька централізована клубна система» [36].

Подвиг Героїв Крут став символом героїзму і відданості своєму народу, національній мрії українців. Тому в планах переважної більшості закладів клубного типу є заходи, на знак шанування пам'яті трьохсот загиблих юних захисників: уроки мужності, тематичні вечори, віче-панахиди, вечори пам'яті. [36].

Україні не пощастило мати неадекватного, агресивного, підступного сусіда, якою є московії. Впродовж багатьох століть, принаймні з середини XVIIст. це державне утворення разом із своїм хворим населенням проводило дії щодо знищення самих українців, як націю, а також їхню історію, культуру і мову. Одною із таких злочинів московитів проти українців був штучно створений Голодомор 1932-1933 років, під час якого на своїй родючій українській землі працюючі українці вмирали з голоду. В цивілізованому світі ця подія визнана як геноцид українського народу. Ці страшні події живі в пам'яті народу і кожного року в останню суботу листопада на підвіконнях кожної домівки по всій країні запалюють свічки пам'яті. Заклади культури проводять низку різних заходів щодо цієї події. Так, працівники Центру естетичного виховання разом з Вінницьким обласним краєзнавчим музеєм долучилися до презентації виставки «Голодомор 1932-1933 рр. на Вінниччині: жахлива трагедія мовою документів». Матеріали для експозиції надав Державний архів Вінницької області. Під час відкриття виставки вихованка Центру Солтан Л. декламувала відомий зворушливий твір Н. Мартинюк «Бог не виїхав з України» [36].

Разом з європейською спільнотою Україна 8 травня вшановує як День пам'яті і примирення. Керівники місцевих закладів культури спільно з представниками органів місцевого самоврядування беруть участь в роботах по упорядкуванню і підтримки в належному стані меморіалів, пам'ятників, меморіальних дошок, які увічнюють ці події. Разом з тим, ці пам'ятки,

встановлювались в радянські часи, коли події 1941-1945 років іменувались як «великая отечественная война», а перемога над фашистською Німеччиною були заслугою виключно срср, а точніше російського народу. Відповідно всі пам'ятники мали комуністичну атрибутику: зірки, серпи, молоти тощо. На сьогодні пам'ятники та надмогильні споруди часів Другої світової війни, згідно закону не підлягають демонуванню. Натомість, місцева влада за клопотанням громадськості, може використовувати інклюзивний підхід і в кожному окремому випадку дозволяє прибрати з пам'ятників комуністичну символіку. Що і робиться в окремих громадах у відкритий спосіб за присутності громади і за підтримки співробітників закладів культури.

Починаючи з 2015 року до переліку подій державного значення додався День захисників і захисниць України. До 2022 року цей день відзначався 14 жовтня, як і День Українського козацтва, Покрови пресвятої Богородиці і день Української Повстанської армії. У зв'язку із реформою церковного календаря в країні це свято з 2023 року перенесено на 1 жовтня. З нагоди цієї дати в клубних закладах на високому художньо-професійному рівні відбуваються вечори-шанування, концерти, зустрічі, фестивалі, виставки тощо.

Традиційно в третю неділю травня заклади клубного типу проводять заходи до Дня пам'яті Жертв політичних репресій. В цей день згадують кожного, хто постраждав від сталінських репресій, був в'язнем концтаборів чи насильно вивезений до Сибіру. Згадуються знищені радянською владою селяни, розстріляна інтелігенція, замордовані патріоти. З приводу цих трагічних подій проводяться народні віче, тематичні години, виставки, вечора-спогади.

Пам'ять про видатних діячів культури і мистецтва, геніальних українських митців, які в своїх творах прославляти героїчну боротьбу українського народу проти загарбників, велич духу і стійкість наших предків і сучасників, красу і неповторність української нації, рідної мови, унікальність традицій і звичаїв народу май неабияке значення і вплив на формування національно-патріотичний світогляд молоді і дітей. Тому заходи на честь

вшанування пам'яті і творчості Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, П. Мирного, Володимира Івасюка, Василя Стуса тощо, а також презентація творчості сучасників Ліни Костенко, Оксани Забужко, Василя Шкляра тощо є обов'язковою складовою діяльності співробітників закладів культури. Так, щороку, з нагоди відзначення Дня народження Т. Шевченка Вінницький обласний центр народної творчості влаштовував виставку творів митців області «Шевченко в народному мистецтві». 2024 року на честь дня народження Кобзаря було влаштовано персональну виставку вінницької майстрині народного малярства та живопису Валентини Матієнко «Добро, у кого є господа...». Експозиція складалася з п'ятнадцяти живописних робіт серії «Українські традиції». Основним мотивом картин є проста українська сільська хата, яку можна сприймати як колиску всього українського народу. На картинах авторка зображувала не просто куточки інтер'єру хати, це є розповідь про обряди, свята, традиції народу [48].

Україна разом із європейською родиною святкує День Європи. Заклади культури активно беруть в цьому участь. Так, 2024 року Комунальний заклад «Публічна бібліотека» з метою популяризації європейських ідеалів і культури підготувала книжкові виставки «Книжкове розмаїття Європи» і «З Європою до свободи» [29]. Цікаву вікторину до свята підготував Комунальний заклад «Центр культури та дозвілля Крижопільської селищної ради». На заході свою майстерність демонстрували учасники зразкового аматорського ансамблю танцю «Грація» [77].

Центр культури і дозвілля спільно з місцевою владою брав участь в організації урочистостей з нагоди Дня народження Т. Шевченка. Спочатку відбулося урочисте покладання квітів біля пам'ятника Кобзарю, імпровізований мітинг, на якому виступили представники закладів освіти та культури селища, голова селищної ради, громадськість. З літературно-музичною композицією «Великий Син, Великого Народу» виступав народний аматорський театр естради «Факел» Крижопільського центру культури і дозвілля. Окрім того, в лютому 2024 року у комунальному закладі «Центр

культури і дозвілля Крижопільської селищної ради» проводився конкурс «Кобзар і Україна» з метою популяризації творчості Кобзаря, виявлення і підтримки талановитої молоді. Учасниками конкурсу були виконавці художнього читання закладів культури громади, устуденти, учнівська молодь, молоді автори. Конкурс оцінювало поважне журі: головою журі – начальник відділу культури, туризму та охорони культурної спадщини; керівник вже згадуваного народного аматорського театру естради «Факел», головний редактор «Новини Крижопілля» [32].

Перелік свят і заходів, які проводять клубні заклади є доволі великий. До пам'ятних дат державного значення, історичних подій, видатних постатей, вшанування їх пам'яті, що є надзвичайно важливим в контексті виховання свідомих, відповідальних, самодостатніх громадян, додаються наступні дати, як День рідної мови, День матері, День сім'ї, День вишиванки, День писанки тощо. Ці, та багато інших дат, включені в плани роботи закладів культури.

Співробітники клубних закладів долучаються до проведення заходів патріотичного спрямування, організаторами яких виступають владні структури, громадські організації, заклади культури, активісти. Так в грудні місяці 2023 року за ініціативи Військово-цивільної спілки «Бойове Братерство України» у Вінниці відбувся урочистий захід з нагоди вручення синам і дочкам загиблих Героїв російсько-української війни пам'ятних іменних кулонів «Батьківське серце». Пам'ятні обереги 60 дітям області вручали високоповажні військові, учасники війни проти московії. На церемонію були запрошені матері загиблих героїв, представники духовництва, обласної і міської влади, активісти, військові. Модератором заходу виступив Центр естетичного виховання, а його маленькі вихованці, зокрема вокальної студії «Сузір'я» дарували присутнім свою творчість [36]. Беззаперечно, що подібні урочистості патріотичного характеру конче потрібні суспільству, вони допомагають вистояти і перемогти ворога.

Аналіз планів і звітів роботи клубів, демонструє, що заходи патріотичного характеру є обов'язковими і пріоритетними для проведення. Їх

організують всі без виключення заклади культури області. Прикладом активної діяльності в цьому сенсі протягом 2023-2024 року може слугувати комунальний заклад «Вінницький міський палац дітей та юнацтва». Так, національно-патріотична лінія виховання впроваджувалася співробітниками палацу в межах реалізації проєкту «З Україною в унісон». Основна його мета – впровадження ефективних нових форм роботи саме національно-патріотичного напрямку, посилення моральної складової у системі формування молодого покоління національної гідності, успадкування духовних надбань українського народу.

В Центрі функціонує історико-патріотичний клуб «Покоління UA». Його учасники активно реалізовували просвітницький проєкт «Фактор свободи». До Дня захисників та захисниць України та Дня українського козацтва спільно з міською владою організовано «Патріотичний марафон». Співробітники Палацу були дотичні до проведення марафону імені Героя України Максима Шимка. Вихованці закладу брали участь в художній майстерні, що проходила під гучною назвою «Галерея українського супротиву: від Євромайдану до сьогодні». Спільно з місцевою владою в травні 2024 року заклад організував урок незламності «Маріуполь. 86 днів героїчної оборони» для відзначення подвигу захисників Маріуполя, вшанування пам'яті загиблих оборонців «Азовстали». Окрім того, закладом організовано та проведено наступні заходи: акції: до Дня єдності «Ланцюг єднання», до Дня Соборності України «Ми разом! Ми – одна країна!», «Непереможна Україна», «Ворогам – кришка», конкурс малюнків «Україна – це я» Україна – це ми!» в яких брали участь педагоги і вихованці закладу [35].

Отже, національно-патріотичному вихованню молоді, дітей, а також деяких дорослих (особливо тих, кому нав'яли думку, що вони «родом з срср») співробітники клубних закладів приділяють підвищену увагу. Через різноманітні заходи з нагоди національних, державних, народних, релігійних свят і дат, шанування пам'яті видатних особистостей, якими багата українська земля, героїчних моментів тощо, що проходять у вигляді офіційних,

урочистих, інформативно-пізнавальних, освітніх, розважальних чи прикладних подій тощо відбувається формування свідомих, небайдужих людей з активною громадянською позицією, принципами і розумінням важливості мати свою власну домівку, тобто власну вільну незалежну державу.

3.2. Клубні заклади як центри художнього та естетичного виховання населення

Клубні заклади, займаючись естетичним і художнім вихованням, відіграють важливу роль в культурному і соціальному розвитку суспільства, сприяють збереженню і популяризації культурного спадку, а також підтримують особистісне зростання і самовираження учасників.

Зупинимося більш детально на діяльності художнього й естетичного напряму клубних закладів Вінниччини. На нашу думку масштаб проведення даного виду роботи наочно видно із звітної документації певного закладу культури.

Доволі потужним закладом області є Вінницький міський палац дітей та юнацтва, в якому протягом 2023 року в 247 бюджетних і госпрозрахункових групах навчалося 4600 дітей. Важливо наголосити, що діти різнилися за соціальним станом: з багатодітних родин, діти з інвалідністю, діти внутрішньо переміщених осіб, діти, чиї батьки загинули в російсько-українській війні, діти із шкіл Вінницької міської територіальної громади тощо. Протягом 2023-2024 навчального року співробітники палацу провели 26 виставок, з них 22 – тематичні виставки образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, на яких 670 вихованців закладу представили свої роботи. Ще три вистави – це авторські колекції одягу. З декоративно-прикладного мистецтва організовано і проведено 69 майстер-класів для різних категорій дітей. Було проведено творчими художніми об'єднаннями 136 концертів, в яких взяли участь 2150 вихованців концертного складу. Протягом вказаного періоду 2668 вихованців палацу взяли участь у 132 заходах різних рівнів, від Міжнародних до місцевих.

Результати участі доволі високі: 1073 призових місць: у заходах Міжнародного рівня здобуто 78 призів, 516 призів у заходах Всеукраїнського рівня; 246 призів – обласного рівня і 230 переможців у заходах міського рівня [35].

У структурі палацу функціонує відділ художньо-естетичного виховання, вихованці якого протягом вказаного періоду брали участь у 65 конкурсах-фестивалях всіх рівнів. Окрім цього, Народний художній колектив ансамбль танцю «Радість» з метою популяризації українського мистецтва провів за кордоном 26 концертів.

Естетично-художній напрям виховання великою мірою реалізувався через проекти «На крилах творчості» та «Розмаїття мистецтва». Мета проекту «Розмаїття мистецтва»: формування креативних якостей дитини шляхом залучення її до світової культури. В рамках проекту проведено низку заходів: свято «Веселкові барви дитинства» як демонстрація різноманітних видів відпочинку від час канікул; виставка «Веселка дитячої творчості» з роботами вихованців відділу декоративно-прикладного та образотворчого мистецтва; інформаційно-просвітницька акція «Великдень незабаром» знайомила присутніх з традиціями святкування Великодніх свят; творчий звіт студії «Мельпомена» «Весна переможна-інакше не можна». Глядачі мали можливість побачити три нові роботи колективу: поетичну виставу «Катерина», казку «Недопалок», романтичну пригоду «Чарівний первоцвіт»; акція «Лист святому Миколаю» під час якої вихованці знайомилися з історію всім улюбленого свята і могли написати лист до святого Миколая тощо. Метою проекту «На крилах творчості» - розвиток творчих здібностей вихованців під час проведення презентації «Палац – майстерня творчості й натхнення», що присвячувалась темі «Патріотичний сувенір» [36].

В контексті художнього виховання Центром реалізовувалися пізнавальні проекти, як, наприклад, «Код нації» - про видатних українських особистостей: композиторів, письменників, художників тощо та «Дивовижна України» - знайомство з різноманітними пам'ятками культури країни.

Затребуваним серед учасників виявився довготривалий проєкт «Славетні українці», в ході якого вихованці досліджували та презентували життєдіяльність видатних вітчизняних постатей.

Співробітники закладу спільно з міською владою провели виставку-конкурс декоративно-ужиткового та образотворчого мистецтва «Знай і люби свій край». Учасники виставки, а це вихованці 32 закладів Вінницької міської територіальної громади, представили 250 творчих експонатів: гончарні вироби, художнє плетіння (соломка, рогіз, лоза), м'яка іграшка, витинанка, художня вишивка, різьблення по дереву тощо.

Активна діяльність щодо організації та проведення заходів естетично-художнього характеру притаманна не тільки міським закладам культури. Для прикладу візьмемо Центр культури і дозвілля Крижопільської селищної ради. В громаді функціонує 15 клубних заклади: 1 центр культури і дозвілля, 10 сільських будинків культури і 4 сільських клуби [33]. Доволі потужними є творчі колективи в громаді: 13 колективів мають звання «Народний», 2 колективи – звання «зразковий». В структурі Крижопільської школи мистецтв функціонують два колективи, що мають звання: зразковий аматорський хорівий колектив і зразковий аматорський духовий оркестр. Отже, всього 17 колективів, що мають почесні звання, кількість учасників становить 424 особи. Станом на 2023 рік в громаді працювало 86 творчих формувань, з них 34 дитячі колективи, а саме: музично-інструментальні, вокально-хорові, фольклорні, театральні, хореографічні колективи, клуби за інтересами. Впродовж 2023 року співробітники Крижопільського центру організувати низку масштабних культурно-мистецьких заходів, а саме: виставки та концерти аматорських колективів, творів народного мистецтва, концерти професійних колективів, культурно-мистецькі благодійні акції. Порівняння звітної документації за 2022 і 2023 показує, що в рік початку повномасштабного вторгнення творчих формувань громади було на шість більш. Попри це, кількість проведених заходів збільшилась. В 2022 року проведено 1577, в 2024 році – 2005.

Збільшилися показники щодо відвідувачів творчих заходів, відповідно: 381092 і 462253 осіб [77].

Не залишається поза увагою закладів культури виставкова діяльність, насамперед виставки майстрів народної творчості. В тому ж Крижопільському Центрі культури і дозвілля протягом 2023 року проведено 86 виставок, які привернули увагу 30993 відвідувачів. Важливо зазначити, що в цей рік до обласного переліку нематеріальної культурної спадщини внесено один елемент, це: «Традиції соломоплетіння Крижопільської територіальної громади» [77].

Виставки влаштовувались як окремі самостійні заходи, а також вони є складовою інших подій, як то благодійних акцій, масових тематичних зібраннях, обласних і всеукраїнських фестивалів. Варто зауважити, що тільки в Крижопільській громаді нараховується 55 майстрів народної творчості, які не тільки є активними учасниками обласних виставок, а й проводять майстер класи для бажаючих, в тому числі для дітей і осіб, що змушені були покинути свої домівки і переселитися в більш безпечні регіони країни.

Важко знайти в області Центр культури і дозвілля де були б відсутні гуртки декоративно-прикладного мистецтва, де б досвідченими майстрами не проводились майстер-класи з виготовлення ляльок-мотанок, витинанок, писанок, рогозоплетіння, вишивання, гончарного мистецтва тощо.

Важко переоцінити значення мистецтва української вишиванки в контексті естетичного і художнього виховання. Вишиванка символізує національну ідентичність, художню майстерність і духову спадщину українського народу. Традиція вишиванки в Україні сягає корінням сивої давнини, вона відображає багатовікову історію, культурні особливості і духовні цінності народу. Орнаменти і візерунки, що використовуються у вишиванці, передаються із покоління в покоління, зберігаючи історичну наступність. Орнаменти на вишиванці мають глибоке символічне значення. Багато візерунків є оберегами, що захищають володаря від зла і приносять вдачу. Наприклад, ромби символізують родючість, квіти – життєву силу і

красу, а хрести – захист і духовну силу. Сьогодні вишиванка переживає відродження і є надзвичайно популярною в Україні. Клубні заклади активно пропагують цей вид народної творчості через проведення виставок, майстер-класів, презентацій робіт місцевих знаних майстрів, проведення лекцій, семінарів, літературних творів, присвячених різним аспектам вишиванки: історії виникнення, символам, що приховані в орнаментациї, регіональним особливостям вишиванки тощо.

Належну увагу щодо організації і проведенню виставок приділяють співробітники Вінницького обласного центру народної творчості. З ініціативи цього центру було започатковано свого часу низку культурно-мистецьких свят, які переросли у всеукраїнські. Саме центр став ініціатором і організатором щорічних обласних виставок образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, ним започатковано всеукраїнську акцію «Мистецтво одного села», що переросла з однойменної виставки, широкий резонанс викликає виставки «Мистецька родина» тощо.

В травні 2023 року Центр спільно з Департаментом соціальної та молодіжної політики Обласної Вінницької військової адміністрації організував захід «Код української нації: що означають символи на вишиванці і що варто знати про свято». День вишиванки, а захід влаштовувався на честь цього свята мав особливе значення, бо припадав на період страшної війни, і мав значення об'єднувачого характеру, підтримуючи вітчизняні символи.

До Дня вишиванки в світлиці Обласного центру 2023 року проходила виставка «Орнаменти Поділля». Знані вишивальниці Вінниччини – Алла Болгарська, Тетяна Рихліцька, Олена Бугай тощо презентували роботи з власних колекцій. Урочисте відкриття виставки супроводжував молодіжний фолк-гурт «Зелен-рута» (Стрижавський центр розвитку культури і дозвілля) виконання українських народних пісень [47].

Українці з давніх часів вважаються вмілими майстрами по виготовленню виробів з глини. Вінниччина в цьому сенсі не є виключенням. Таким центром гончарства в області вважається місто Бар. Декілька останніх

років відбуваються спроби відродити гончарний промисел міста: діє мистецький проєкт «Відродження традицій Барської кераміки» і як його продовження виставка «Відродження традицій», організована Обласним центром народної творчості. В експозиції виставки представлено 150 керамічних виробів: дзвоники, макітри, баньки, глечики, куманці, підсвічники, кухлики. Свої роботи представили гончари з усіх громад регіону [6].

Народні промисли не можна уявити без писанкарства. Обов'язковим атрибутом Великодніх свят є саме писанка, як символ відродження, нового життя, весни. В українській традиції писанки часто використовують як обереги. Вважається, що писанки захищають оселі і родину від зла, дають удачу і благополуччя. Візерунки на писанках часто мають сакральне значення і виконують функції оберегу. Загалом мистецтво писанкарства передавалося від покоління до покоління, зберігаючи традиції і звичаї предків. В різних регіонах України існують свої унікальні стилі і техніка прикрашення писанок. Наприклад, гуцульські писанки відрізняються складними геометричними візерунками, а подільські – квітами і рослинними мотивами.

Традиційно проведення виставок, присвячених мистецтву писанкарства відбувається щороку на весні. Попри повномасштабну війну, небезпеку обстрілів, руйнувань організатори заходу не відмовилися від його проведення. А розуміння глибокого ментального значення писанки для населення надавало цій події неабиякої суспільної ваги і уваги.

Так, в квітні у світлиці Обласного центру народної творчості проходила виставка «Великодня писанка - 2023», на якій 68 майстрів, як досвідчених так і початківців представили понад 200 своїх робіт: традиційні писанки, драпанки, керамічні писанки, писанкові і мальовані композиції. На великодню тематику на виставці були представлені картини майстрів народного малярства та живопису, а також декоративний розпис, флористичні і вишиті вироби, ляльки-мотанки тощо. В рамках виставки протягом тижня провідні писанкарки області проводили майстер-класи з написання писанок [94]. Вже наступного, 2024 року участь у виставці заявило 85 учасників, які представили

понад трьохсот своїх робіт. Майстер-класи для всіх бажаючих, в тому числі і керівництва області провидили Наталія Шпак-Косаківська (заслужена майстриня народної творчості України) і Оксана Верхово-Єднак (провідна писанкарка області) [95].

Певного художнього й естетичного змісту мала виставка «Традиція рогозоплетіння житиме», влаштована майстрами і учнями зразкової аматорської студії рогозоплетіння села Щітки (заклад культури «Вінницька централізована клубна система»). Відвідувачі виставки мали можливість дізнатися і ознайомитися з наявністю різних рівнів опанування цього виду мистецтва, а саме: «Перший рівень – вивчення узору шашечка та мотузочка і вироби виготовлені лише двома-трьома узорами, а саме: підставки, баночки півлітрові, козубки (маленькі кошики). Станочна робота – виготовлення килимків з рогози. Основний рівень – вивчення узорів решітка, обчинка, стовпчик, бордюрчик, шашечка через дві, вироби більш складніші, більші за розміром, кошики господарські, сувеніри, лапті, капелюшки, нерозлучники, сумочки модельні, хлібниці. Вищий рівень – капелюхи, кошики з кришкою, баночки на півтори літри та трілітрові, великі лапті тощо» [7]. Окрім робіт учасників аматорської студії, експонувалися роботи керівника студії Галини Заєць і майстрині Надії Іщенко. Загалом виставка складалась з понад ста виробів з рогози. Музичний супровід заходу здійснював фольклорний ансамбль з села Щітки «Журавлина» і солістки Олександра Довгань з села Вінницькі хутори й Анна Кіщук з села Писарівка.

Популярним різновидом художньої творчості, що активно практикується в закладах культури є виготовлення традиційної ляльки-мотанки. Для багатьох поколінь українського народу іграшка була важливим засобом виховання, вона сприяла естетичному та інтелектуальному розвитку дитини. Саме через іграшку дитина починає пізнавати навколишній світ, обряди, народні звичаї. Під час гри з лялькою, дитина засвоює певну інформацію, вчиться мистецтву спілкування.

В області закладами культури мистецтву виготовлення мотанок приділяється увага, як і популяризації цього виду мистецтва через проведення виставок: «Традиційна Подільська іграшка», чи «За мотивами народних майстрів», що проходила 2024 року в Обласному центрі народної творчості. Її особливість було те, що презентувалися виключно дитячі роботи (витинанки, іграшки, картини декоративного розпису тощо), а основою експозиції стали композиції з картин Марії Примаченко, музей якої знищено російськими окупантами [12].

В багатьох клубних закладах області працюють гуртки народної творчості. Так, в Будинку культури села Великі Крушлинці успішно функціонує гурток «Умілі роки». Про його роботу художній керівник закладу Людмила Мельничук каже наступне: «Я найбільше захоплююсь ним. Це ті моменти, які ми називаємо дивом. На цих заняттях у нас з клаптиків тканини народжується іграшка, з паперу – листівка, з ниток та стрічок – чарівний метелик чи бантик, з мішкочини – домовичок, з ниток – велетенська куля. В цей момент очі дітей наповнюються світлом та радістю, і я розумію заради чого я тут. Взагалі, я вважаю, що в сьогоденних умовах дитяча посмішка – цінніша за все, тому ми намагаємося робити все для того, аби діти мали більше приводів посміхатися, як би важко не було» [28]. Майстриня прагне наблизити діяльність гуртка до народознавства. Так, на свято Івана Купала діти йдуть в поле, збирають лікарські рослини, квіти, вивчають їх властивості. «Ми плели віночки. Потім у театралізованому дійстві відроджували звичаї та традиції. До Маковія ми декорували посуд для освячення води, робили "маковіюку", вивчаючи значення кожного елемента в букеті, йшли до сільського храму, щоб освятити вироби та смаколики, діти співали пісень. На різдвяні свята дітки і колядують, і щедрують, а ще вони знають про традиції цього свята. На цей час ми готуємо тематичний вечір до Дня пам'яті Героїв Крут. Провели майстер клас з виготовлення маку пам'яті. Маки виготовляють до пам'ятних днів як символ пролитої крові наших захисників та відданості ненці Україні» – зазначає керівниця гуртку і закладу [28]. В гуртку дітей вчать робити різні

ляльки-мотанки: «Берегиню», «Наречену», «Пеленашку», «Подорожницю» тощо. Цьому мистецтву мають можливість вчитися і дорослі. Майстриня проводить майстер класи для односельців, жителів сусідніх сіл, на різних міських заходах.

Креативність, небайдужість, відданість справі керівника закладу багато в чому визначає успішність його функціонування. Завдяки художньому керівнику Великокрушлинецький будинку культури має вагомі здобутки в естетично-художньому вихованні. Дітей навчають художньому читанню, дикції, різним ремеслам. В закладі працює аматорський чоловічий гурт «Джерело», який має звання «народний», село пишається фольклорним дитячим гуртом «Шалені бджілки». Його учасники грають на народних інструментах, виконують українські народні пісні, є учасниками різних заходів. В закладі є дуети, тріо, квартет і квінтет, а також працює вокальний жіночий колектив «Криниця», гуртки художнього читання, драматичний гурток. В найближчих планах керівництва є облаштування в стінах Будинку культури світлицю в народному стилі, обставити її традиційними побутовими предметами, для нагадування людям про свої традиції, обряди, культуру і історію[28].

Клубні заклади області проводять активну роботу з естетичного виховання, яке сприяє формуванню цілісної та органічної особистості і охоплює інтелектуальну, ціннісно-орієнтаційну, емоційну її сторони. Співробітники клубних закладів проводять художні акції, літературні вечори, інші заходи, на яких популяризують діяльність творчих гуртків, формувань, ювілейні та визначні дати, вечори поезії, фотовиставки, перегляди кінофільмів, огляди-конкурси, вікторини, створювали інтерактивно-розважальні програми.

Під час проведення заходів естетичного спрямування, співробітники закладів культури клубного типу значну увагу приділяли формуванню в особистості естетичних цінностей (як то витончене, героїне, прекрасне, трагічне тощо), у відповідності з уявленнями про їх характер, що утвердилися

в культурі нашого суспільства. Окрім того, культурно-художні заходи спрямовуються на розвиток в особи здатності до естетичного сприйняття світу, його естетичних уподобань й ідеалів; до творчої діяльності відповідно до законів краси і до формування естетичних цінностей.

Клубні заклади культури активно сприяють вихованню любові до традицій малої Батьківщини до їх культурного спадку, рідної мови і писемності. З цією метою до Міжнародного дня рідної мови і Для української писемності проводяться літературно-мистецькі вечори, акції, конкурси, флешмоби, квести, урочисті концерти [36].

Непоодинокими є заходи, які влаштовуються на честь першої письмової згадки про місто, селище чи село, тобто святкування Дня міста чи села. З великою шаною ставляться заклади культури до відомих особистостей – народжених на Вінниччині: поетів, художників, народних майстрів, музикантів, літераторів тощо. Співробітники клубів влаштовують різноманітні зустрічі з місцевими знаменитостями.

Відвідуючи різні заходи, як то: лекції, зустрічі з відомими особистостями, виставки, семінари тощо, відвідувачі не тільки обговорюють ту чи іншу проблему з естетики, аналізують твір, що презентується, чи виставкову експозицію чи фільм, не тільки збагачують свої знання, а й удосконалюють навички аналітичного мислення щодо творів мистецтва.

Неабиякого значення для естетичного виховання має участь творчих особистостей в конкурсах, фестивалях обласного рівня. Так, продовж 2023р. в рамках реалізації програми Департаменту гуманітарної політики регіону Центром естетичного виховання було підготовлено і проведено наступні заходи: обласний фестиваль-конкурс театральних колективів «Театральний калейдоскоп», обласний фестиваль творчості «Проліски надії», обласний конкурс солістів-вокалістів та читців «Зіркова мрія» тощо.

Всі перераховані фестивалі, з огляду на особливості воєнного стану, проходили в дистанційному режимі. Так, учасниками фестивалю «Театральний калейдоскоп» 2022 року стали шість колективів із п'яти

територіальних громад області, що представили сім вистав. Щорічно проводиться творчий конкурс «Проліски надії». Його метою визначено: «виявлення талановитою молоді, розвиток її природних здібностей та умінь, збереження національних традицій і звичаїв, шанування мистецької спадщини рідного краю, популяризація пісенної та словесної творчості, сприяння інтеграції вітчизняного мистецтва у світовий культурний простір». 2023 року на фінальному етапі конкурсу майже всі територіальні громади області (54 із 63 існуючих) були представлені талановитою молоддю: всього 240 осіб (116 номінувалися з «вокалу», 124 – «художнє читання») [36].

За спостереженнями журі конкурсів, юні вихованці, учасники заходів у своїх виступах акцент робили на патріотичній тематиці, що в умовах великої війни є зрозумілим і більш ніж доречним.

Ефективна діяльність Центру естетичного виховання є результатом активної співпраці співробітників із закладами культури й освіти області і міста щодо проведення і участі в різноманітних івентах. Так, в рамках творчого проекту «В єдності – сила» разом комунальним підприємством міста «Кінотеатр «Родина» проведено мистецькі заходи: «Українські діти за мир у всьому світі», «Найкращі квіти світу дарують мамам діти»; з нагоди Всесвітнього дня щасті організовано літературно-мистецький захід; з нагоди Дня українського кіно – мистецькій захід «Митці Вінниччини заради майбутнього України». Під час заходів глядачам пропонувалося перегляд мультиплікаційні фільми, вітчизняні кінострічки, а також виступи талановитих юних і дорослих артистів, учасників фестивалів і конкурсів естетично-художнього напрямку[36].

Центр естетичного виховання долучився до організації низки конкурсів та фестивалів, ініційованих Українським державним центром позашкільної освіти, а саме: Всеукраїнського арт-віртуал проекту «Яка у Перемоги Мама», Всеукраїнської онлайн виставки-конкурсу «Талановиті! Наполегливі! Успішні!», Всеукраїнського етно-фольк фестивалю серед молоді «Барвіста Україна», Всеукраїнського конкурсу робіт юних фотоаматорів «Моя Україно»,

Всеукраїнського фестивалю-майстерні авторської (бардівської) пісні «Сонячний зайчик», Всеукраїнського конкурсу мультимедійних проєктів «Врятувати від забуття», Всеукраїнського фестивалю «Світ талантів», Міжнародного фестивалю дитячої та юнацької хореографії «Падіюн-Євро-Данс» тощо.

З метою надати можливість вихованцям закладів культури взяти участь у престижних фестивалях і для розвитку художньо-естетичного напрямку регіону співробітниками Центру естетичного виховання організовано обласні етапи творчих заходів і визначено переможців. Зокрема у звіті роботи Центру за 2023 рік зазначено, що під час: «Всеукраїнського фестивалю дитячої та юнацької творчості «Чисті роси» (представлено 20 творчих робіт у номінаціях «художнє виконавство», «хореографічне мистецтво», «літературна творчість», «фото-, кіно-, відео творчість», «театральне мистецтво», «образотворче, декоративно-ужиткове мистецтво та художні ремесла» і визначено 12 переможців), Всеукраїнського арт-віртуал проєкту «Яка у Перемоги Мама» (переможцями визнані вихованці комунального закладу «Тростянецький будинок дитячої творчості» Тростянецької селищної ради Гайсинського району), Всеукраїнського конкурсу робіт юних фото аматорів «Моя Україно!» (проводився у жовтні-листопаді 2023 року, представлено 137 робіт учнів (вихованців) 28 закладів загальної середньої та позашкільної освіти із 13 територіальних громад області, а роботи кращих авторів надіслані для участі у фіналі)» [36].

Талановитість української нації, її творчий потенціал, здатність в найстрашніші часи знаходити силу і мужність в мистецтві, все це чітко прослідковується в активній діяльності клубних закладів, в наявності кожного клубу талановитих вихованців та колективів.

Наприклад, у складі Вінницького міського палацу мистецтв станом на 2023 рік перебуває 91 клубних формувань; для дітей та юнацтва 55. Творчих колективів 11 в яких нараховувалось 460 учасників. Попри всі складнощі періоду воєнного стану співробітники Палацу докладають зусиль щодо

виконання плану роботи, активної участі колективів у культурно-мистецьких проєктах, різноманітних фестивалях і конкурсах.

Співробітники Палаце організували і провели понад сорока мистецьких проєктів і власних заходів, учасники творчих колективів, а також вихованці закладу брали участь в 160 різних обласних, міських культурно-мистецьких проєктах, які привернули увагу громадськості, їх відвідало понад 35. 600 осіб. З огляду на небезпечність часу частина заходів і проєктів (26) проходила в онлайн форматі, активно висвітлювалась у фейсбуці та на офіційному сайті Палацу. Можна назвати найбільш масштабні заходи - це Вінницьанський фестиваль, влаштований до Дня працівників культури та майстрів народного мистецтва. Традиційно, з 1994 року проходить танцювальний конкурс «Стартінейджер». Його організаторами є міська адміністрація і Палац мистецтв, які визначали мету і завдання конкурсу: «виявлення, підтримка та розвиток молодих талантів; створення умов для формування у молоді сценічної культури, акторської майстерності, імпровізації, підвищення естетичного рівня розвитку молоді особистості; популяризація подібних конкурсів як форми організації дозвілля школярів» [27]. Кожного року кількість учасників становила близько 200 осіб. Не стали виключенням і перші роки повномасштабної війни. 2022р. у конкурсі взяло участь десять танцювальних колективи [26]. У фіналі конкурсу 2023 року змагалось сім танцювальних колективів, в тому числі і колектив Вінницької територіальної громади села «Щітки». Команди-учасниці і переможці нагороджувались призами та пам'ятними подарунками. Традиційно, вже 26 раз проводився дитячо-юнацький фестиваль естрадного мистецтва «Зоряна мрія». Спільно з Вінницькою централізованою клубною системою, громадськими організаціями, Вінницькими територіальними громадами Центр організував проведення чотирьох культурно-мистецьких проєктів: до Дня народження Т. Шевченка фестиваль патріотичної пісні та поезії «Слухайте, голос безсмертний Тараса»; в пам'ять Тараса Сича і до Дня Конституції проходив фестиваль польової кухні; започатковано фестиваль родинної пісні «Родинні

обереги». Незабутні враження залишив по собі фестиваль колядок і щедрівок «Колядують зорі на Різдво Христове» проведений під час Різдвяних свят. Метою фестивалю є збереження надбань українського народу і пісенних традицій, популяризація хорової музики, удосконалення виконавчої майстерності гуртків. Як підкреслював директор Закладу культури «Міський палац мистецтв»: «Це традиційний мистецький проєкт, який ми організуємо задля популяризації українських різдвяних піснеспівів. Нині важливо показувати, що ми не зупиняємось і культура продовжує працювати навіть у період повномасштабної війни. Адже артисти мають творити, демонструвати свої можливості та талант на загал. Їм потрібно відчувати зворотний зв'язок із глядачами аби й далі дарувати незабутні святкові емоції» [42]. В межах реалізації програми «Місто дружнє до дітей» співробітники закладу культури провели наступні заходи: учасники творчих колективів Палацу виступали з розважально-концертними програмами та виставами для дітей в літніх пришкільних таборах, а також в сімейному таборі «Я – Родина. Маріуполь». Для вихованців реабілітаційного центру «Гармонія» учасники театрального гуртка презентували дитячі вистави. Активувалися виступи хорових колективів. Так, хор «Дзвін» здійснював музичний супровід свята «День народження борщу», що влаштовувала бібліотека філія № 14 і в бібліотеці-філії № 13 на презентації поетичної збірки В. Гранатової «Я інша, я тепер не та». Хорові колективи «Добродар» та ім. Р. Скалецького дарували своє мистецтво пацієнтам міського будинку-інтернату геріатричного профілю.

Свою майстерність, талант і досягнення творчі колективи закладу представляли за кордоном. Так, 2022 року красу, неповторність, вишуканість народного танцю демонстрували учасники зразкового ансамблю «Квіти Поділля» на Міжнародному мистецькому фестивалі в Болгарії «Нестія. Перлина Чорного моря». В 2023 році цей же колектив вже в Туреччині демонстрував свої здобутки на Міжнародному фестивалі «Акчакоджа». Вихованці творчих колективів Міського палацу брали участь у святкових

заходах в Латвійському місті Вентспілс, що присвячувались дням української культури.

Загалом діяльність клубних закладів щодо організації і проведення і участі вихованців гуртків, колективів в культурно-мистецьких заходах, а значить поширення, залучення і прищеплення естетичного і художнього смаку через творчість у широкій аудиторії є беззаперечною активною і ефективною. І це попри надскладні умови функціонування. Так, на початок 2022 року у згаданому закладі культури «Міський палац мистецтв» працювало 150 клубних формувань, 86 для дітей і юнацтва. На кінець того ж року кількість клубних формувань становила 88, з них 55 – для дітей та юнацтва. Як свідчить звітна документація, набір в гуртки скоротилися на 30 відсотків, а в танцювальні колективи – на 50 відсотків. Разом з тим, заклад демонстрував вражаючі здобутки: 145 осіб взяло участь у Міжнародних, Всеукраїнських і обласних фестивалях, 55 осіб зайняли призові місця [26]. В 2023 році, як вказувалося вище кількість клубних формувань збільшилась 91. За констатацією керівництва заклад зазнав творчих втрат: зменшення контингенту, також основної бази для проведення репетицій і концертної діяльності. Відсутність укриття теж унеможливило функціонування закладу на повну потужність. Попри це, 189 учасників творчих колективів 2023 року брали участь у 38 конкурсах і фестивалях, 104 особи зайняли призові місця [27].

3.3. Благодійна діяльність закладів культури клубного типу Вінниччини в умовах воєнного стану

Благодійна діяльність закладів культури має неабияке значення і відіграє важливу роль в суспільстві, особливо в період криз і надскладних ситуацій, таких як війна.

Зупинимося на самому понятті «благодійність» та законодавчому регулюванні такого виду діяльності. Великий тлумачний словник сучасної української мови дає таке визначення: «благодійність – це добровільна,

безкорислива пожертва фізичних або юридичних осіб у вигляді матеріальної, фінансової, організаційної чи іншої допомоги» [5]. Дослідник Гудзь А.О. трактує благодійну діяльність як: «одноразову чи систематичну участь благодійника у наданні майнової (фінансової) допомоги або здійсненні обслуговування, виконання інших робіт для досягнення визначених законодавством цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику (окрім випадків, коли таке майно передається на пільгових умовах) від імені або за дорученням бенефіціара» [16]. На законодавчому рівні закріплено таке визначення: «благодійна діяльність - добровільна особиста та/або майнова допомога для досягнення визначених цим Законом цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара» [57]. Серед визначених видів благодійної діяльності варто назвати: благодійні пожертви; безоплатне виконання робіт та надання послуг; проведення благодійних аукціонів, конкурсів тощо.

Одною з форм благодійності є волонтерство. В Законі України «Про волонтерську діяльність» зафіксовано низку напрямів такої діяльності. Серед інших, безумовно важливих, виокремимо наступні: «надання волонтерської допомоги з метою підтримки малозабезпечених, ... безпритульних, осіб, які потребують соціальної реабілітації, осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах; надання волонтерської допомоги громадянам, які постраждали внаслідок надзвичайної ситуації техногенного чи природного характеру, дії особливого періоду, правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та/або іншої країни проти України, у результаті соціальних

конфліктів, нещасних випадків, а також ... біженцям, внутрішньо переміщеним особам; надання волонтерської допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам, органам державної влади під час дії особливого періоду, дії правового режиму надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та/або іншої країни проти України тощо» [58].

Достовірну й об'єктивну інформацію щодо активності клубних закладів в проведенні благодійної діяльності, з'ясування видів, напрямів, форм доброчинності знаходимо в першоджерелах – звітній документації. І тут варто зазначити, що всі, без винятку клубні заклади долучалися до доброчинності, що свідчить про неабиякий рівень свідомості, відповідальності, патріотизму керівництва, співробітників, учасників, вихованців клубів, громад, переважної більшості населення області. З огляду на страшну війну, результати від організованих різноманітних благодійних заходів спрямовувалася насамперед на допомогу армії, фронту, пораненим бійцям, внутрішньо переселеним особам, їхнім дітям.

Розглянемо більш детально доброчинну діяльність окремих клубних закладів. Так, мережа Тростянецького селищного комунального Центру культури та дозвілля налічує п'ятнадцять закладів клубного типу. 2023 року силами закладів культури громади проведено близько ста благодійних заходів. Насамперед співробітники закладів культури організовували збір коштів на потреби Збройних Сил України: концерти, ярмарки, майстер-класи. Найбільшою активністю в цьому напрямку відзначились філії «СБК с. Савинці», «СБК с. Капустяни», «СБК с. Дуди», «СБК с. Демидівка», «СБК с. Тростянчик». Окрім цього, для збору коштів на підтримку воїнів в мережі

закладів Тростянецького Центру культури та дозвілля двічі (березень, квітень) проводились виїзні акції культурно-мистецького характеру. Здійснено 24 таких виїзди по селах громади, проведено 25 концертів, в яких брали участь всі аматорські колективи, що функціонують при закладах культури. Під час цих акцій було зібрано 246 тис. гривень. Співробітники закладів культури та аматори активно долучалися до волонтерської діяльності на потребу Збройних Сил України, а саме: збирали предмети гуманітарної допомоги, розвантажували та пакували гуманітарну допомогу, яка надходила; брали участь у плетенні сіток, шарпеток, виготовленні консервованих продуктів для захисників. Допомогати воїнам прагнули й окремі колективи. Так, 2023 року зразковий колектив «Радість» під час звітнього концерту зібрав 28 тисяч гривень, які були спрямовані на потреби військовим. Інший колектив, «Любисток» зароблені від виконання колядок і щедрівок 114 тисяч гривень розподілив так: 60 тисяч передав громадській організації «Патріот» для придбання дронів, а решту коштів колектив витратив на військове спорядження і ліки для захисників, жителів громади. За ініціативи Державного агентства України з питань кіно спільно з благодійним фондом «МХП-Громаді» й Асоціацією «Сприяння розвитку кінематографії в Україні – дивись українське» влітку 2023 року проведено масовий захід «Кіно заради Перемоги». Співробітники закладів культури Тростянецької громади долучилися до проекту і провели акцію «В єдності до Перемоги» з метою збору коштів на допомогу Збройним силам України [37].

Діяльність працівників закладів культури Липовецької територіальної громади була зосереджена на благодійній діяльності. Загалом в межах громади функціонує 23 клубних заклади, 19 бібліотек, 20 клубних формувань. Творчі колективи здійснювали виїзні концерти у військові частини міст Хмельницький, Макарів, Христинівка, Хмільник, Вінниця. У складі волонтерської групи «Разом ми сила» працівники клубних закладів проводили добродійні акції «Повертайся живим». Акції проводили в декількох областях:

Житомирській, Хмельницькій, Черкаській і Вінницькій. Протягом 2023 року було зібрано 2 млн. 594 грн. [31].

Доволі активно займалися добродійною діяльністю співробітники Крижопільського Центру культури і дозвілля. В рік початку повномасштабного вторгнення за дорученням селищної ради в приміщенні Центру створено «Гуманітарний штаб». З урахуванням ситуації, всі співробітники закладів культури поряд зі своїми соціокультурними функціями виконували і волонтерську роботу в створеному штабі: пакували теплі речі, засоби гігієни, продуктові набори тощо і відправлялися на передову для воїнів. Разом з тим надавалася допомога людям, вимушеним переселенцям, які знайшли прихисток в громаді. Для забезпечення військових маскувальними сітками організовано акцію «Сплетемо сітку задля нашого миру» під час якої спільними зусиллями зроблено 250 метрів маскувальної сітки. Співробітники Центру ініціювали і провели благодійну культурно-мистецьку акцію під назвою «Віримо в Перемогу». До заходу долучилися всі працівники, а також учасники і вихованці закладів культури. Зібрані 210 тисяч гривень передано на потреби захисникам. Для збору коштів на ЗСУ керівник зразкового аматорського духового оркестру організував проведення акції «Разом до Перемоги», яка тривала декілька місяців і під час якої раз на тиждень, в п'ятницю на площі біля селищної ради виступали діти-оркестранти разом із викладачами духового відділу місцевої школи мистецтв. Громадську підтримку мали благодійні акції, що їх організовував Центр культури і дозвілля: «Ворожу літератури – на макулатуру, а гроші на ЗСУ», «Сплетемо сітку разом для миру нашої України!!!», «Смілива гривня» [32]. Всі заклади культури громади разом із громадською організацією «Унісон» підписали 2023р. Меморандум про об'єднання зусиль і проведення благодійних культурно-мистецьких акцій «Віримо у Перемогу» і «Разом до Перемоги». Зібрані на цих акціях кошти 271,21 тисяча гривень були використані наступним чином: на дрон – 9.66 тис. грн.; тепловізор – 5.50 тис. грн., рацію – 5.85 тис. грн.; зимові шини – 12.94 тис. грн; закриття збору коштів на авто –

64.20 тис. грн.; тепловізор – 47.77 тис. грн., термобілизна, бушлат, берці – 5.00 тис. грн., квадрокоптер – 32.22 тис. грн., закриття збору коштів на авто – 61.79 тис. грн., етапи та карабіни для виготовлення м'яких нош – 4.98 тис. грн., ремонт автомобіля – 11.03 тис. грн., відео-шолом – 10.17 тис. грн. [77].

Не можна оминати увагою масштаб проведення благодійної та волонтерської діяльності Вінницького закладу культури «Міський Палац Мистецтв». Співробітники МПМ з самого початку повномасштабного вторгнення долучилися до роботи у волонтерських організаціях: закупили ліки й укомплектували аптечки, збирали теплий одяг тощо. Увага насамперед спрямовувалася на збір коштів та допомогу захисникам. З цією метою протягом року силами працівників Палацу мистецтв було організовано і проведено чимало різних заходів. Так, в квітні місяці пройшов аукціон від учасниць конкурсу «Міс Вінниця», за зібрані кошти придбано перший автомобіль для потреб воїнів. Близько 124 тисяч гривень зібрано на потреби армії організатори інтелектуально-розважальної гри батлум. Всього було проведено 12 ігор. За неповний рік працівники палацу провели 65 благодійних концертів. Зупинимося більш детально на найбільш масштабних. Так, в травні місяці вихованці майстерні естрадного мистецтва «Зоряна мрія» дали сім концертів в різних містах Польщі. Таким чином на потребу захисникам було зібрано: 7654 злотих, 10 доларів і 325 гривень. Всі кошти передані благодійному фонду «Подільська громада». До Дня Конституції проходив фестиваль польової кухні пам'яті Тараса Сича. Для довідки: Тарас Сич уродженець Вінниці, активний учасник Революції гідності, від початку московського вторгнення пішов на фронт, служив польовим кухаром, загинув 13 лютого 2015 року біля Дебальцево на Донеччині. У фестивалі участь волонтерські організації, військові польової кухні, небайдужі громадяни. Згідно програми, присутні мали можливість ознайомитися початками військового вишколу та наданням першої медичної допомоги, а також послухати концерт патріотичної пісні, на якому виступали й артисти Палацу мистецтв. Цей фестиваль мав благодійну складову, було заявлено про збір на

засоби радіоелектронної боротьби і реабілітацію ветеранів. Бажаючи, мали можливість придбати фестивальну тарілку і скуштувати всі представлені на заході страви. Дітям загиблих героїв фестивальні тарілки надавалися безкоштовно. З нагоди професійного свята працівників культури та майстрів народного мистецтва вихованцями творчих колективів Палацу мистецтв влаштовано концерт й аукціон на допомогу воїнам. На кінець 2022 року за результатами проведення аукціонів, благодійних концертів, інших заходів, спрямованих на підтримку ЗСУ зібрано понад мільйон гривень і куплено одинадцять автомобілів.

Вихованці Палацу мистецтв підтримували моральний дух переселенців із Сходу України. Зокрема було проведено вісім концертів в сімейному таборі «Я – Маріуполь- Родина». Творчі колективи Палацу мистецтв, а саме, вокальний ансамбль «Чиста криниця» й естрадного мистецтва «Зоряна мрія» виступали перед воїнами, що проходили лікування у реабілітаційних центрах області тощо.

На базі Палацу мистецтв відкрито «Пункт незламності». Він укомплектований генераторами, обігрівачами, термосами, ємкостями для питної води, одноразовим посудом тощо. Загалом благодійна діяльність Міського Палацу Мистецтв протягом року мала такі дані: грошова допомога для Збройних Сил України – 1.300.000 грн.; придбано 11 авто для армії; провели 62 благодійних заходи; зібрали гуманітарну допомогу на паливо на 300лю, 14 працівників галузі культури долучилися до роботи в гуманітарному хабі тощо [26]. Благодійну діяльність співробітники закладу продовжили в наступному році. Так, на базі Палацу відкрився центр надання безкоштовної правової та психологічної допомоги тимчасово переміщеним особам і мешканцям міста. Допомогу надавали іноземні фахівці з Міжнародної Організації Солідарності в Україні. Співробітники Палацу Мистецтв організували і провели 22 гри «Батлум», під час яких зібрано 200 тис. гривень для допомоги армії. Центр активно співпрацював з громадськими організаціями, були активними учасниками їх благодійних проєктах та акціях,

організували концерти в шпиталях, лікувальних центрах тощо. Спільними зусиллями зібрано на потреби армії 1.700 млн. гривень і куплено 3 БПЛА, 7 автомобіля, 2 комп'ютера для наведення [27].

Співробітники і вихованці Вінницького міського палацу дітей та юнацтва активно долучалися до волонтерської та добродійної діяльності. Так, протягом 2023 року в рамках участі у проєкті «Разом до Перемоги» було проведено десять благодійних акцій, під час яких організатори зібрали 415253 грн. Кошти передані на потреби військовим.

Вихованці дитячих об'єднань міського палацу в рамках проєкту «Промінь доброти» брали участь у різних добродійних заходах. Так, в програмі проведення благодійної акції «Разом до Перемоги» передбачався збір речей та продуктів для наших захисників. Силами учасників сформовано тридцять індивідуальних наборів, які передані військовим через волонтерський центр Лука-Мелешківської територіальної громади. Вихованці гуртків «Текстильний сувенір» і «Дизайн-мода» власноруч виготовили 400 спеціальних подушок та 100 комплектів адаптивної білизни для поранених військових. Речі передали у Благодійний фонд «Теплі обійми України». Добродійною також є організація дозвілля для дітей внутрішньо переміщених осіб в оздоровчому центрі «Я. Родина. Маріуполь». До волонтерської діяльності доєдналися вихованці різних гуртків міського центру. Так, вихованці креатив-студії «Орхідея», гуртків «Дизайн-мода!», «Текстильний сувенір», театру моди «Оksamит» плели маскувальні сітки для армії у волонтерському центрі ТЦ «Smoll». Вихованці театру моди «Оksamит» та креатив студії «Орхідея» та виготовляли обереги та пекли печиво для захисників та передавали їх на передову. Також вихованки театру моди «Оksamит» виготовляли символічні сувеніри: брошки «Квітка Перемоги» та патріотичні шамбали «Оберіг для українського воїна», передавали їх пораненим бійцям, що знаходилися на лікуванні.

Добродійність закладу не обмежувалась лише військовими. Увага скеровувалась і на тих, хто її потребував, це діти, що постраждали від війни,

хворі особи тощо. Так, учасники гуртку «М'яка іграшка» і об'єднання «Повір у себе» провели акцію «Поспішай роботи добро», під час якої в різдвяно-новорічні свята відвідували з привітаннями і подарунками дитячі і дорослі відділення психоневрологічної лікарні ім. О. Ющенко. У рамках співпраці з Міжнародною організацією «INTER SOS» викладач гуртка «М'яка іграшка» провела добродійний майстер-клас для дітей переселенців Якушинецької громади села Дашківці з виготовлення іграшки з хутра «Сніговик». Під час проведення благодійної акції До Дня Святого Миколая зібрані теплі ковдри, спортивний інвентар, солодоці для вихованців Прибузької спеціальної школи.

Організаторами акції «Від дитини до дитини» виступили вихованці ансамблю спортивного естрадного танцю «ЕОС», креатив студії «Орхідея», театру моди «Оksamит». Під час її проведення відбувся збір дитячих речей, канцелярії, книжок та смаколиків дітям прифронтових територій. Всі речі вбіли відправлені в Харківську область, Балаклейський район, село Савинці.

Клубні заклади надавали свої приміщення для влаштування центрів гуманітарної допомоги. Так, у 789 клубних закладах області (77%) функціонували такі центри, де отримували допомогу внутрішньо переміщені особи і відбувався збір коштів для Збройних Сил України. На базі клубних закладів відкрито 82 волонтерські центри. Найбільше їх у клубних закладах Калинівської, Бершадської, Барської, Оратівської та Ямпільської територіальних громад [44].

Висновки до Розділу 3.

Національно-патріотичне виховання, згідно Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», визначається як складова забезпечення національної безпеки країни. Складовими такого виховання визначаються: військово-патріотичне, громадсько-патріотичне і духовно-моральне. Відповідно до цього вибудовувалася діяльність культурно-мистецьких закладів, яка посилювалася з початком повномасштабного

вторгнення і була підтримана як вихованцями і учасниками закладів, так відвідувачами заходів.

Клуби культури, як центри художнього і естетичного розвитку населення, мають велике значення і відіграють вагомую роль в суспільстві з низки причин. Клуби культури надають платформу для розкриття і розвитку творчих здібностей у людей всіх вікових груп. Учасники мають можливість навчитися малювати, танцювати, грати на музичних інструментах, оволодівати іншими видами мистецтва. Участь в творчих гуртках, відвідування культурних заходів, знайомство з творами мистецтва сприяє розвитку естетичного смаку учасників і вчить їх цінувати красу навколишнього світу. Заклади культури клубного типу організують лекції, семінари, виставки, майстер-класи, які допомагають розширити світогляд учасників, поглиблюють їх знання в сфері мистецтва і культури, а також розуміти і цінити культурну спадщину свого народу і світову культуру. Клубні заклади створюють простір для спілкування і взаємодії людей із спільними інтересами. Це сприяє соціальній інтеграції, укріпленню зав'язків всередині суспільства і зниженню рівня соціальної ізоляції. Участь в творчих і культурних заходах позитивно впливає на психічне здоров'я людей, допомагає справлятися зі стресам, покращує настрій і сприяє загальному самопочуттю.

Клуби культури відіграють важливу роль в збереженні традицій і культурної спадщини. Вони організують заходи, присвячені національним святам, народним обрядам і ремеслам, тим самим сприяють їх збереженню і передачі наступним поколінням. Заклади клубного типу сприяють вихованню молоді, прищеплюють їй повагу до мистецтва і культури, розвивають творчі навички й естетичне сприйняття. Це допомагає формувати культурно розвинуту, творчу і соціально відповідальну особистість. Участь в культурних і художніх заходах допомагає людям усвідомити і цінити свою культурну ідентичність, а також поважати культурну відмінність інших народів.

Аналіз звітної документації Центрів культури і дозвілля засвідчують, що благодійність і волонтерство під час великої війни займає чи не найперше

місце серед напрямів роботи клубних закладів області. Співробітники та вихованці виступали організаторами чи співорганізаторами різноманітних акцій, майстер-класів, концертів інших заходів метою яких була допомога насамперед Збройним силам України, а також особам, які потребували уваги, підтримки і допомоги. Милосердя, гуманізм, співчуття і відповідальність є тими рисами, що спонукають працівників галузі культури та їх вихованців долучатися до благодійності. Серед основних завдань на перспективу, саме заходи добродійного характеру визначені як пріоритетні серед інших.

ВИСНОВКИ

Основними результатами магістерського дослідження стали висновки, що відповідають окресленим завданням.

1. Аналіз наукових досліджень дозволив дійти висновку, що тема клубних закладів культури завжди викликала науковий інтерес і була предметом вивчення представниками різних галузей знань (культурології, філософії, педагогіки, історії тощо). Науковці розглядали клуби як соціально-культурні, культурно-дозвілєві інститути, аналізували їхні функціональні спроможності, здійснювали ретроспективний огляд, визначали завдання закладів, досліджували окремі аспекти діяльності клубних закладів, розширювали проблематику, зверталися до теоретичних та методологічних засад функціонування клубів тощо. Разом з тим, комплекс питань, пов'язаних з функціонуванням клубних закладів в запропонованих даним дослідженням хронологічних і територіальних рамках аналізується вперше.

2. Семантико-етимологічний аналіз клубів дав можливість підтвердити видову різноманітність клубних організацій, що формувалися впродовж тривалого часу соціокультурною практикою, і що відображено в їх термінологічній багатозначності. Попри багатоваріантність поняття, визначено ознаки, які характерні для всіх клубів: інституційне оформлення, добровільність, задоволення потреб у відпочинку, спілкуванні, розвагах, наявність документів, що регламентує функціонування клубів,.

В дослідженні клубний заклад розглядається як багатофункціональне соціально-культурне об'єднання, завданнями якого є: «створення умов для реалізації творчих ініціатив та самовираження громадян, духовного розвитку, національно-патріотичного виховання дітей та молоді; розвиток аматорського мистецтва; культурно-просвітницька діяльність; підтримка і збереження традиційної культури та нематеріальної культурної спадщини сільських громад; впровадження нових форм організації дозвілля відповідно до потреб населення»

3. В результаті роботи з'ясовано, що функціонування клубних закладів забезпечує широка нормативно-правова база. Насамперед, це Конституція України, закони України: «Про культуру», «Про внесення змін до Закону України «Про культуру», «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» щодо загальних засад надання населенню культурних послуг», нормативні документи, ухвалені Верховною Радою України, постанови уряду, накази, програми, стратегії, положення прийняті і затверджені органами влади.

На законодавчому рівні регулюються наступні питання: засади, на яких створюються клубні заклади, визначено особливості діяльності та пріоритетні напрями функціонування закладів культури клубного типу; акцентована увага на базовому аспекті існування клубів – фінансуванні, визначено окрім бюджетного (чи з місцевих коштів) і додаткові джерела фінансування, що в умовах ринку і конкуренції є необхідним, робить їх більш самостійними, гнучкими і чутливими до вимог та потреб часу. Пропонується широкий перелік платних послуг населенню клубними закладами. Він не є довільним, а затверджується спеціальною урядовою постановою. Унормуванню підлягало і питання забезпечення самими закладами культури і доступності і можливості кожному отримати хоча б мінімальний набір безкоштовних культурних послуг. Необхідний мінімальний «культурний кошик» зафіксований в офіційних документах. Законодавчо надано право закладам культури на міжнародне культурне співробітництво, виписано види та форми такого співробітництва. З огляду на важливість і відповідальність, що покладається на керівника клубного закладу, законодавчо детально прописані вимоги до особи, яка претендує на поважну посаду, процедура обрання, проходження конкурсу і укладання контракту. Звертається увага законодавця на обов'язковість і регулярність вдосконалення професійних компетентностей фахівців, прописані різноманітні способи підвищення кваліфікації працівників галузі культури. Контроль над виконанням планових зобов'язань детально

розписана і стосується всіх сторін діяльності закладів. Все це беззаперечно сприяє ефективній роботі клубних закладів.

Разом з тим, варто зазначити, що певні нормативні акти потребують оновлення, вони є застарілими. Так, норми забезпечення населення закладами культури, а це переважно клуби і бібліотеки, затверджені ще в далекому 1998 році. Сучасний варіант соціальних нормативів, представлений урядом 2021 року через початок повномасштабного вторгнення не був прийнятий. Потребує удосконалення і питання фінансування клубних закладів комунальної форми власності. Традиційно на культуру не вистачає коштів, вона фінансується за залишковим принципом. Перекладання утримання закладів культури на місцеві бюджети не завжди дає позитивні результати. На наше переконання, потрібні певні зобов'язуючі місцеву владу чинники: чітке визначення частки коштів з місцевих громад, що має йти на підтримку діяльності клубних закладів.

На сьогодні діяльність багатьох закладів культури і мистецтва регулюється окремими законами: «Про музеї та музейну справу», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про театри і театральну справу» тощо. Відсутність закону щодо клубних закладів, розмиває, применшує їх соціокультурне значення, робить їх другорядними серед інших закладів галузі, попри їх потужну мережу і беззаперечну перевагу в справі надання культурних послуг населенню.

4. Встановлено, що система органів управління закладами культури, в тому числі клубами є чітко вибудована, включає в себе комплекс органів і установ на різних рівнях, які взаємодіють в питаннях реалізації культурної політики. Структура управління має такий вигляд. Функції координуючого центру управління галуззю здійснює Міністерство культури та інформаційної політики. В його структурі функціонує Департамент креативних індустрій та культурних послуг, який регулює діяльність, в тому числі клубних закладів. На обласному і районному рівнях (територіальних громад) при державних адміністраціях питання культурно-мистецької сфери є компетенцією

відповідних структурних підрозділів. У Вінницькій обласній адміністрації це - Департамент гуманітарної політики, функції якого прописані в спеціальному положенні і стосуються координації діяльності безпосередньо закладами культури на регіональному рівні. Органи виконавчої влади різних рівнів тісно взаємодіють між собою. Державні місцеві адміністрації відповідальні перед Кабінетом Міністрів України щодо стану справ на території своєї компетенції. Адміністрації обласного рівня скеровують роботу і контролюють діяльність районних державних адміністрацій. Врегульовані відносини між адміністрацією та радами: адміністрація підконтрольна радам, щорічно звітує щодо виконання програм культурного розвитку. Складовою системи органів управління культурною сферою є відділи культури районних адміністрацій й органів місцевого самоврядування. До їх функціональних обов'язків належить: забезпечення функціонування і розвиток закладів культури на рівні районів і територіальних громад.

Отже, система центральних і територіальних органів управління має логічну структуру, з чітким підпорядкуванням відповідно до ієрархії. Кожна з владних структур на своєму рівні діє в межах своїх повноважень, що окреслені в Положеннях.

5. В результаті дослідження стану закладів культури в період повномасштабної війни можна констатувати наступне. Загальна кількість закладів культури, не суттєво, але скоротилась. Зменшилась кількість відвідувачів, учасників колективів, співробітників закладів на самому початку великої війни. З часом, значна частина з тих, хто виїхав за кордон, повернулися, ситуація почала виправлятися, але не досягла передвоєнного рівня. Попри небезпеку, заклади культури не припиняли своєї роботи, дещо було змінено її формат: в окремих випадках встановлювався дистанційний режим роботи чи заклади переводили в режим простою.

Всі, без винятку заклади культури регіону зацентрували увагу на заходах інформаційно-просвітницького характеру, а саме: тематичних, освітянських, культурно-художніх спрямованих на підтримку Збройних Сил України.

Співробітники музейних закладів спрямували свої зусилля, насамперед на тому, щоб забезпечити музейних колекцій. Переважна більшість музейних колекцій була повністю демонтована, упакована і відправлена до фондосховищ.

Змінився формат роботи обласних театральних-видовищних закладів. Театри одні з перших приєдналися до волонтерського руху і стали майданчиком для підтримки морального духу військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб і всіх, хто цього потребував. Окремі заплановані заходи, (як наприклад Міжнародний фестиваль театру ляльок), театри з огляду на реалії часу не відміняли, а проводили в онлайн режимі.

Сферу кінообслуговування в області здійснювали п'ять міських демонстраторів кіно. Переважна більшість фільмів, що демонструвалася (75%) розрахована була на дітей і підлітків.

В умовах війни перед мистецькими школами області реальними викликами навчального процесу стали: відсутність стабільних умов навчання, повітряні тривоги, стабілізаційні відключення електроенергії, обмежений доступ до швидкісного Інтернету, порушення психоемоційного стану викладачів та учнів, зменшення мотивації щодо навчання.

В наслідок ворожих обстрілів пошкоджень і руйнувань зазнали об'єкти культурної інфраструктури регіону: клуби, бібліотеки, музей, заклад освіти, пам'ятка національного і три місцевого значення.

Фінансування культурно-мистецької сфери області порівняно з довоєнними роками зросла. Разом з тим, переважна більшість витрат на культури пішло не на розвиток галузі, а на оплату заробітної плати. Це свідчить про те, що заклади культури потребують додаткової уваги і партнерської допомоги щодо підвищення спроможності сфери культури.

6. Національно-патріотично налаштоване населення є запорукою сильної самодостатньої держави. Самоусвідомлення себе українцем, громадянином певної країни, розуміння унікальності і краси своєї нації починається з дитинства, з родинного кола, з освітніх і культурно-мистецьких

закладів. В цьому контексті, неабияка роль належить клубним закладам культури.

Вивчення звітної документації клубних закладів області (розділ підготовлений виключно на першоджерелах) дає підстави стверджувати, що попри воєнний стан і пов'язані з ним обмеження і проблеми, небезпеку співробітники закладів культури клубного типу спільно з іншими закладами культури та освіти, громадськими організаціями, молодіжними організаціями, активістами, місцевими органами влади розробляли і проводили цикли масових заходів, присвячені державним святкам, видатним подіям і датам, дням народження видатних українців тощо. Насамперед зверталася увага на організацію і проведення заходів, пов'язаних із святкуванням державних свят: Дня незалежності України, Дня Конституції України, Дня українського прапора, Дня Української Державності тощо. Щороку влаштовується низка заходів до таких подій, як: День Героя (на честь пам'яті героїв, які в різні епохи боронили країну від ворогів), День Героїв Небесної Сотні (вбитих під час Революції Гідності 20 лютого 2014р. в центрі Києва), День вшанування дітей, вбитих під час російсько-української війни, День пам'яті Героїв Крут, День пам'яті жертв голодоморів, День пам'яті жертв політичних репресій, День захисників і захисниць України тощо. Цей далеко не повний перелік давніх в недавніх історичних подій, нагадують нам не тільки про героїв та їх вчинки, а про злочини, вчинені московією і москowitzами проти України. В ці пам'ятні дні відбуваються церемонії покладання квітів до пам'ятників героїв, запалення лампадок, хвилини мовчання, мітинги, тематичні виставки, семінари, виступи відомих діячів культури, перегляди документальних та історичних фільмів, концерти, виступи творчих колективів тощо.

Разом з європейською родиною Україна святкує День Європи, з усім світом – День пам'яті і примирення. Пам'ять про видатних діячів культури і мистецтва, геніальних українських митців, які своєю творчістю прославляли українство і все українське має неабияке значення і вплив на формування національно-патріотичного світогляду. Тому співробітники клубів

обов'язково проводять різноманітні заходи на честь Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, Василя Стуса, а також презентації творчості Ліни Костенко, Оксани Забужко, Василя Шкляра тощо.

Перелік свят і заходів, які проводять заклади культури є доволі великий. До перерахованих подій додаються дати: День рідної мови, День матері, День вишиванки, День писанки тощо. Заходи, що пропонуються відвідувачам: концерти, фестивалі, конкурси, майстер-класи, виставки робіт досвідчених майстрів і аматорів тощо проводяться менш урочисто, але не менш яскраво, проникливо, з добре продуманою організацією і режисурою, наповнені різними цікавими подіями, розрахованими на всі вікові групи і несуть в собі національно-патріотичне забарвлення.

7. Одним із важливих видів діяльності клубних закладів в роки війни залишається естетично-художній напрям. Клуби пропонують різноманітні програми і заходи, спрямовані на формування естетичного смаку, художніх навичок і творчих здібностей всіх учасників. Проаналізований матеріал дає можливість говорити про наступні аспекти такої діяльності. По перше, це майстер-класи і кружки. В клубах часто проводять заняття з різних видів мистецтва – живопису, скульптурі, танцям, музиці, театру тощо. Такі заняття допомагають учасникам розвивати свої художні навички і краще розуміти різні види мистецтва. Заклади клубного типу організують виставки і конкурси, що дає можливість вихованцям демонструвати свої роботи широкому загалу, що сприяє розвитку критичного мислення і здібності сприймати і давати конструктивну критику. Просвітницькі заходи, проведення яких практикують клуби, це лекції, семінари, присвячені історії мистецтв, теорії музики, сучасним тенденціям в театрі іншим темам, допомагають розширити світогляд учасників і поглибити їх знання в сфері культури і мистецтва. Клуби організують театральні вистави, концерти, кіносеанси тощо, які дозволяють учасникам і глядачам зануритись у світ культури і мистецтва. Реалізація спільних проєктів, як проведення фестивалів, концертів чи міських арт-акцій допомагає творчим особистостям проявляти ініціативу і

працювати в команді. Залучення інтерактивних елементів, таких як перформанси, майстер-класи на відкритому повітрі й арт-ігри тощо роблять процес навчання більш захоплюючим і мотивуючим.

Загалом, в окреслений період, кількість заходів естетично-художнього напрямку зменшилась, але не суттєво. Серед причин, називалася відсутність в багатьох закладах культури безпечного приміщення на випадок повітряної тривоги. Чимало заходів проходила в онлайн режимі, насамперед Міжнародного і Всеукраїнського рівня. За констатацією організаторів заходів художнього й естетичного характеру чітко простежувалася патріотична спрямованість її учасників: в творах, виступах, виробах тощо.

8. З'ясовано, що під час війни клубні заклади відіграють вагу роль у підтримці населення й армії. Вони активно займалися як благодійною, так і волонтерською діяльністю, спрямовані на різні аспекти допомоги. Зокрема, заклади культури клубного типу Вінниччини питанням організації і проведення заходів добродійного характеру приділяли першочергової уваги. Співробітники закладів культури разом з вихованцями організовували численні акції по збору коштів на підтримку Збройних сил України. На них закуповували: автомобілі, дрони, тепловізори тощо. Належна увага приділялася збору і розподілу гуманітарної допомоги військовим, як то: продукти харчування, термобілизна, медикаменти, речі першої необхідності тощо. Клубні заклади надавали свої приміщення для організації збору речей для захисників, а також цивільних, постраждалих від війни. Центри культури і дозвілля активно співпрацювали з благодійними фондами і волонтерськими організаціями щодо збору та розподілу допомоги. Неабияка увага приділялася проведенню заходів, спрямованих на моральну підтримку і підняття духу цивільного дорослого населення, дітей. Організація виставок, концертів, кінопоказів інших культурних заходів мали на меті відволікти людей, хоча на деякий час, від страшної реальності і покращити їх емоційний стан. Організація і проведення безоплатних освітніх програм, як то лекцій, семінарів з надання першої медичної допомоги, безпечній поведінці в умовах воєнних

дій та інших важливих тем. Підтримка військових, що проходили лікування в шпиталях, організація концертів, виступів аматорських колективів, пригощання власноруч приготовленими смаколиками тощо. Благодійні дії клубних закладів поширювались на дітей військових, дітей загиблих героїв, дітей вимушених переселенців, а також осіб поважного віку тощо. Отже, благодійна діяльність клубних закладів є надзвичайно розвинена, види, форми, напрями її є різноманітними. Своєю увагою і піклуванням заклади культури охоплювали всі верстви населення, хоча, з огляду на реалії часу, акцент робився на допомозі армії і захисників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антошко М. О. Вінниччина як складова художньої культури Поділля 60-х років XIX – першої половини XX століття : дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01 К., 2011. 190 с.
2. Бабенко Н. Б. Педагогічні умови організації сімейного дозвілля в сільських клубних закладах: автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.06. К. : КНУКіМ, 2004. 20 с.
3. Батирева І. М. Традиційна культура Поділля у дослідженнях другої половини XIX – початку XX ст. : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.05. К., 2006. 249с.
4. Валевський О.Л. Законодавче забезпечення державної культурної політики в сучасних умовах. *Стратегічна панорама*. К. 2022. №2.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К., 2009. 1736с.
6. Виставка барської кераміки «Відродження традицій». URL: vocnt.org.ua/exhibition/barska_keramika (дата звернення: 19.09.2024).
7. Виставка рогозоплетіння «Традиція рогозоплетіння житиме» зразкової аматорської студії рогозоплетіння закладу культури «Вінницька централізована клубна система». URL: https://vocnt.org.ua/exhibition/rogozopletinnya_2024 (дата звернення: 22.09.2024).
8. Виткалов С. В., Виткалов В. Г. Культурно-мистецька спадщина України в нових суспільно-політичних обставинах. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*: наук. зб. Вип. 30. Рівне, 2019. С. 3-7.
9. Виткалов С. Культурно-мистецька Україна в регіональних вимірах: митці, художні колективи та організатори культурно-мистецького життя краю: монографія. Рівне. 2014. 362 с.
10. Вінницька обласна військова адміністрація. Дайджест новин культури. URL:

<https://www.vin.gov.ua/departament-humanitarnoi-polityky-oblderzadministratsii/63966-daidzhest-novyn-kultury-24-chervnia-30-chervnia>
(дата звернення: 22.09.2024)

11.Вінницький обласний центр народної творчості. «А ми тую козацькую славу збережемо» обласна виставка образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва. URL: <https://vocnt.org.ua/exhebitions/kozak> (дата звернення 18.09.2024).

12.Вінницький обласний центр народної творчості. Виставка «За мотивами народних майстрів», присвячена Міжнародному Дню захисту дітей. URL: https://vocnt.org.ua/exhebitation/den_zahistu_ditey_024 (дата звернення 22.09.2024).

13.Вінницький обласний центр народної творчості. Персональна виставка «Український всесвіт Юрія Дяченка» заслуженого майстра народної творчості України з м.Гайсин. URL: https://vocnt.org.ua/exhebitation/vistavka_dyachenko_2023 (дата звернення: 27.09.2024).

4.Головне управління статистики у Вінницькій області. Статистичні данні 2022р. URL: <https://www.vn.ukrstat.gov.ua/index.php/statistical-information.html> (дата звернення 28.08.2024).

15.Гончаренко С. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.

16.Гудзь А. О. Класифікація форм і видів благодійної діяльності в Україні *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 1. С.61-64.

17.Департамент креативних індустрій та культурних послуг Міністерства культури та інформаційної політики: основні завдання. URL: <https://mcip.gov.ua/team/> (дата звернення: 12.09.2024).

18.Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників: Наказ Міністерства культури і мистецтв України від 14.04.2000. № 168. Випуск 81. «Культура та мистецтво». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0168280-00#Text> (дата звернення: 3.09. 2024).

19.Енциклопедичний словник з культурології. К. 1997р. 379 с.

- 20.Етимологічний словник української мови: В 7 т. – Т. 2./ Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.).К. 1985. 572 с.
- 21.Жалюк О.П. Діяльність клубних закладів Вінниччини з відродження та збереження української української традиційної культури у сучасних умовах *Освіта, наука і культура на Поділлі*. Збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський. 2012. Т. 19. 536с.
- 22.Жалюк О.П. Культуротворча діяльність клубних закладів Поділля: стан, тенденції, перспективи. *Гілея: науковий вісник* Випуск 106 (3). 2016. С. 86-90.
- 23.Жалюк О.П. Організаційно-методична діяльність в системі клубних закладів Поділля. *Освіта, наука і культура на Поділлі*. Збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський. 2011. Т. 17. 592 с.
- 24.Жалюк О.П. Національно-культурно спадщина в діяльності клубних закладів Поділля. *Гілея: науковий вісник*. Випуск 107 (4). 2016. С.82-86.
- 25.Жалюк О.П. Творчо-комерційна діяльність закладів культури клубного типу на Вінниччині і Хмельниччині на початку ХХІст. *Освіта, наука і культура на Поділлі*. Збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський. 2011. Т. 18. 529 с.
- 26.Заклад культури Вінницький міський палац мистецтв. Звіт МПМ 2022рік. URL: <https://zoria.vmr.gov.ua/article/249> (дата звернення: 17.09.2024).
- 27.Заклад культури Вінницький міський палац мистецтв. Звіт МПМ 2023рік. URL: <https://zoria.vmr.gov.ua/article/254> (дата звернення: 17.09.2024).
- 28.Заклад культури «Вінницька централізована клубна система». URL: <https://lyp.gov.ua/news/1712219831> (дата звернення: 18.09.2024).
- 29.Зведений звіт мистецьких шкіл за 2022 рік. Міністерство культури та інформаційної політики від 30.10.2023 № 945/К-1012/23-ЗП.
- 30.Зведений звіт про діяльність клубних закладів: Наказ Міністерства культури України від 18 червня 2019 № 478. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0771-19#n3> (дата звернення: 27.08.2024).

31.Звіт про роботу відділу культури, молоді та спорту Липовецької міської ради Вінницького району Вінницької області за 2023 рік. URL: <https://lyp.gov.ua/news/1712219831/> (дата звернення: 17.09.2024).

32.Звіт роботи відділу культури, туризму та охорони культурної спадщини Крижопільської селищної ради за 2022 рік. URL: <https://krzgromada.gov.ua/viddil-kulturi-turizmu-ta-ohoroni-kulturnoi-spadschini-11-27-37-15-03-2021/> (дата звернення: 17.09.2024).

33.Звіт роботи відділу культури, туризму та охорони культурної спадщини Крижопільської селищної ради за 2023. URL: <https://krzgromada.gov.ua/viddil-kulturi-turizmu-ta-ohoroni-kulturnoi-spadschini-11-27-37-15-03-2021/> (дата звернення: 22.09.2024).

34.Звіт про роботу Вінницького обласного навчально-методичного центру галузі культури, мистецтв та туризму за 2023 рік. URL: http://www.ckm.vn.ua/?page_id=4611 (дата звернення: 12.09.2024).

35.Звіт про роботу комунального закладу «Вінницький міський палац дітей та юнацтва імені Лялі Ратушної» у 2023-2024 н. р. URL: <file:///C:/Users/User/Desktop/%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82%20%D0%9F%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%86%D1%83%20%202023-2024%20%D0%B2%D1%96%D0%BD%20%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9%20%D1%82%D0%B0%20%D1%8E%D0%BD%D0%B0%D1%86.pdf> (дата звернення: 17.09.2024).

36.Звіт про роботу комунального закладу «Центр естетичного виховання» Вінницької обласної Ради за 2023 р. URL: <https://obuvin.vn.ua/about/richnyj-zvit-pro-diyalnist-zakladu/> (дата звернення: 22.09.2024).

37.Звіт про роботу Тростянецького СКЦКД за 2023 рік. URL: <https://trostyanec-gromada.gov.ua/news/1712043568/> (дата звернення: 23.09.2024).

38.Карпова Л. О. Становлення культурно-просвітницької діяльності у сфері дозвілля. Культурно-дозвіллева діяльність у сучасному світі: колективна монографія. Київ: Ліра-К, 2017. С. 62-80.

39. Конституція України: станом на 3.вересня 2019. *Відомості Верховної Ради України*. № 38. 2019.
40. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 6 червня 2022 року № 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text> (дата звернення: 8.09.2024).
41. Копієвська О. Р. Трансформаційні процеси в культурі сучасної України: монографія. Київ: НАКККиМ, 2014. 296 с.
42. Могелевець Анастасія. У Вінниці відбувся традиційний фестиваль колядок та щедрівок *Вінниця. Info*. 27 грудня 2023р. URL: <https://vinnitsa.info/article/u-vinnytsi-vidbuvsya-tradytsiynny-festyval-kolyadok-ta-shchedrivok> (дата звернення: 23.09.2024).
43. МОЗ: в «Охматдиті» під час ракетного удару перебувало 627 дітей. *Радіо Свобода*. 9 липня 2024р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-okhmatdyt-dity-raketnyy-udar-lyashko-moz/33027996.html>. (дата звернення 24.09.2024).
44. Морозова Наталія. Виклики і можливості розвитку сфери культури та соціальної згуртованості Вінницької області. Аналітичний звіт. К. 2023. 33с.
45. Москвічова Ю.О. Соціокультурна динаміка розвитку Вінниччини періоду незалежності України (1991-2014рр.): дис. ...канд. мистецтвоз. 26.00.01 Теорія та історія культури. Івано-Франківськ. 2015. 277с.
46. Обласна виставка народного мистецтва «З Україною в серці» з нагоди відзначення 32-ї річниці Незалежності України. URL: https://vocnt.org.ua/exhebition/z_ukrainou_u_serci_2023 (дата звернення: 14.09.2024)
47. Обласна виставка традиційної ручної вишивки «Орнаменти Поділля». URL: <https://vocnt.org.ua/exhebitions/tematic> (дата звернення: 22.09.2024).
48. Персональна виставка народного малярства та живопису «Добро, у кого є господар...» Валентини Матієнко (м. Вінниця). URL: https://vocnt.org.ua/exhebition/vistavka_matienko (дата звернення: 17.09.2024).
49. Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах. К., 2005. 408 с.

- 50.Поліщук Л.О. Заклади культури клубного типу України: сучасний стан та перспективи. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. Збірник наукових праць К. 2009. С.176-184.
- 51.Поліщук Л. А. Особливості організації клубного дозвілля. Культурнодозвілєва діяльність у сучасному світі: колективна монографія. Київ: Ліра-К, 2017. С. 166-188.
- 52.Положення про відділ культури та туризму Оратівської селищної ради Рішення позачергової 3 сесії Оратівської селищної ради 8 скликання від 24 грудня 2020 року. URL: <https://orativska-gromada.gov.ua/docs/594802/> (дата звернення: 12-.09.2024)
- 53.Положення про Міністерство культури та інформаційної політики України: Постанова Кабінету Міністрів України від від 16 жовтня 2019 р. № 885.
- 54.Редакція від 30.01.2024, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/885-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.08.2024)
- 55.Положення про Український фонд: Наказ Міністерства культури України від 21.08.2018р. № 719. URL: <https://ucf.in.ua/storage/docs/02112018/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%A3%D0%9A%D0%A4%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%2021.08.2018.pdf> (дата звернення 4.09.2024).
- 56.Примірне положення про клубний заклад державної та комунальної форм власності в Україні: Наказ Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: <https://mcip.gov.ua/files/pdf/123456789.pdf> (дата звернення: 2.09.2024).
- 57.Про благодійну діяльність і благодійні організації: Закон України» від 5 липня 2012р. № 5073-VI, редакція від 23.01.2024, підстава - [3448-IX](#). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення: 14.09.2024).
- 58.Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квітня 2011р. № 3236-VI. Редакція від 01.01.2024, підстава - [1909-IX](#) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 19.09.2024).

59.Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо загальних засад надання населенню культурних послуг: Закон України від 29 квітня 2021 р. № 1432-IX. *Відомості Верховної Ради України*, 2021, № 31, ст.246.

60.Про внесення змін до Положення про Департамент гуманітарної політики Вінницької обласної державної адміністрації: Розпорядження голови обласної державної адміністрації від 17.02.2021р. № 96 (у редакції розпорядження начальника обласної військової адміністрації № 10-р від 08.02.2024р. URL: https://www.vin.gov.ua/images/doc/vin/dep_gum_pol/08.02/10.%2096.pdf (дата звернення: 12.09.2024).

61.Про внесення змін до Порядку формування базової мережі закладів культури: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 грудня 2023 р. № 1261. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1261-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.08.2024).

62.Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 5 жовтня 2000 року. № 2017-III. редакція від 26.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> (дата звернення: 24.08.2024).

63.Про затвердження Державних соціальних нормативів забезпечення населення клубними закладами в Україні: (Проект)Постанова Кабінету Міністрів України. URL: <https://mcip.gov.ua/files/word/%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%80%D0%BE-%D0%B7%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B8-%D1%8F%D0%BA-%D0%B1%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B8.docx> (дата звернення: 25.08.2024).

64.Про затвердження Державного стандарту надання безоплатних послуг клубними та бібліотечними закладами культури державної та комунальної форм власності: Наказ Міністерства культури України від 15.10.2013 № 983. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1966-13#Text> (дата звернення: 26.08.2024).

65.Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися державними і комунальними закладами культури, що не є орендою: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020р. № 1183. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1183-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.08.2024).

66.Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформи фінансування системи забезпечення населення культурними послугами: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 січня 2021 р. №1. Редакція від 16.12.2022 URL: [1140-2022-p
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1-2021-%D1%80#n8](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1-2021-%D1%80#n8) (дата звернення 28.08.2024).

67.Про затвердження Положення про управління культури і туризму Жмеринської міської ради (у новій редакції) Рішення Жмеринської міської ради 2021 р. URL: <https://zhmerinka-adm.gov.ua/pages/upravlinnja-kyltyru> (дата звернення: 12.09.2024).

68.Про затвердження Порядку формування на конкурсній основі кадрового складу художнього та артистичного персоналу державних та комунальних закладів культури: Наказ Міністерства культури України від 01.07.2016 № 497. Редакція від 27.08.2021, підстава - [z1063-21](#) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1029-16#n16> (дата звернення: 18.08.2024).

69.Про затвердження [примірних](#) штатних нормативів клубних закладів, центрів народної творчості, парків культури та відпочинку та інших культурно-освітніх центрів і установ державної та комунальної форми власності сфери культури: Наказ Міністерства культури України від 14 грудня 2011р. N 767/0/16. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS16974> (дата звернення: 27.08.2024).

70.Про затвердження форми звітності № 7-НК (річна) та Інструкції щодо її заповнення, форми звітності № 7-НК (зведена річна) та Інструкції щодо її заповнення: Наказ Міністерства культури України від 18.06.2019 № 478. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0770-19#Text> (дата звернення: 3.09.2024).

71. Про культуру: Закон України від 14 грудня 2010 р. № 2778-VI. Редакція від 21. 09. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення: 26.08.2024).

72. Про місцеві державні адміністрації»: Закону України від 9 квітня 1999 року № 586-XIV. редакція від 27.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text> (дата звернення: 2.09.2024).

73. Про нормативи забезпечення населення клубними закладами: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 листопада 1998 р. № 1775. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1775-98-%D0%BF#Text>

74. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 12.09.2024).

75. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII., редакція від 30.06.2024, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 26.08-2024).

76. Про схвалення Концепції реформування системи забезпечення населення культурними послугами: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 січня 2019 р. № 27-р., редакція від 06.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/27-2019-%D1%80#n10> (дата звернення 26.08.2024).

77. Публічний звіт роботи відділу культури, туризму та охорони культурної спадщини Крижопільської селищної ради за 2023 рік. URL: <https://krzgromada.gov.ua/viddil-kulturi-turizmu-ta-ohoroni-kulturnoi-spadschini-11-27-37-15-03-2021/> (дата звернення: 17.09.2024).

78. Реалізація проєкту «Децентралізація і реформа культурних послуг» Міністерство культури та інформаційної політики. Лист 207/9.4 від 13.01. 2021

79. Садовенко С.М. Клубні заклади як важливий чинник становлення та розвитку культури регіонів України: функції та форми діяльності С.42-59 Вісник НАКККіМ. 2015 №1. С. 42-50.

90. Свирид І.Є. Проблеми функціонування клубних закладів культури України. Знання. Освіта. Право. Менеджмент 2021 № 2 (38), С.41-45. URL: <file:///C:/Users/User/Desktop/%D0%A1%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%B8%D0%B4%2021%D1%80.%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F.pdf> (дата звернення: 11.09.2024)
91. Свирид І.Є. Спеціальні події та event-технології як чинники інноваційного розвитку культурно-дозвілдової діяльності: організаційно-методичний аспект. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: наук. збірник. Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2022. Вип. 43. С. 72-77.
92. Стратегія національно-патріотичного виховання: Указ Президента України від 18 травня 2019 року № 286/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2862019-27025> (дата звернення: 14.09.2024).
93. Гадля О. Організаційно-управлінські технології в менеджменті соціокультурної сфери. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Культурологія. Рівне, 2017. №. 25. с. 157.
94. Традиційна обласна виставка народного мистецтва «Великодня писанка». URL: https://vocnt.org.ua/exhibition/velicodnya_vistavka_2023 (дата звернення: 24.08.2024).
95. Традиційна обласна виставка «Сяйво Великодня» (Великодня писанка - 2024). URL: https://vocnt.org.ua/exhibition/velicodnya_vistavka_2024 (дата звернення: 22.09.2024).
96. Функції Управління культури і туризму Жмеринської міської адміністрації. URL: <https://zhmerinka-adm.gov.ua/pages/upravlinnja-kylytyru> (дата звернення: 3.09.2024).
97. Цимбалюк Н.М. Інституціональна модернізація культурно-дозвілдової сфери в Україні: дис... д-ра соціол. наук: 22.00.04 К., 2005. 375 с.
98. Цимбалюк Н. М. Модернізація закладів культури клубного типу / Культурно-дозвіллова сфера України: динаміка змін та перетворень: монографія / Під наук. ред. Цимбалюк Н. М. К. 2003. С.25-38.

99. Dictionnaire Encyclopedique. Paris : Larousse. 2001. P.1690.
100. Grand dictionnaire encyclopedique Larousse. Librairie Larousse. Paris. 2005. T.3: Christiania a docte. P. 2325
101. Meyers Enzyklopadisches Lexikon : in 25 Bänder. Mannheim. Wien. Zurich : Band 101.13 : j-Kn. 1980. P.796.
102. The Encyclopedia Americana. 2003. S. 123-125
103. The Oxford English Dictionary : Vol, 11: C. Oxford, 1970. S.533-537.